

University of Groningen

Mensen met een verstandelijke handicap en seksueel misbruik

Kooij, D.G.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2001

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Kooij, D. G. (2001). *Mensen met een verstandelijke handicap en seksueel misbruik*.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

RuG

Ψ $\vec{E}$ t' ℰ   N₂
\$ ©   ℋ   △   %   Σ
ω   ⊥   №   [k]   ë   ∠   §

Mensen met een verstandelijke handicap en seksueel misbruik

Mensen met een verstandelijke handicap en seksueel misbruik

Een onderzoek naar factoren die van invloed zijn op de houding van de medewerkers van de stichting De Zijlen ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten

Debbie Kooij

Doctoraal-scriptie
Vakgroep Sociologie
Rijksuniversiteit Groningen

Begeleiders : Dr. Th.P.B.M. Suurmeijer
: Dr. J. Bouma
Referent : Dr. H.R. Knol

Juli 2001

Colofon

Vraagnummer: GV 640
Titel: Mensen met een verstandelijke handicap en seksueel misbruik
Door: D.G. Kooij
Begeleiding: Dr. Th.P.B.M. Suurmeijer
Dr. H.R. Knol
Dr. J. Bouma, coördinator Wetenschapswinkel Geneeskunde en
Volksgezondheid RUG
Vraagindiener: Stichting 'De Zijlen' Tolbert
Uitgave: Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid,
Rijksuniversiteit Groningen
Adres: Antonius Deusinglaan 1
9713 AV Groningen
Telefoon: 050-3633174
E-mail : j.bouma@med.rug.nl
Datum: Juli 2001

Inhoud

Voorwoord	1
1. Inleiding en probleemstelling	2
1.1 Inleiding	2
1.2 Doel- en vraagstelling	2
1.3 Opbouw van het rapport	3
2. Literatuur	4
2.1 Inleiding	4
2.2 Definitie van seksueel misbruik	4
2.3 Gegevens over seksueel misbruik	5
2.4 Theoretisch kader met betrekking tot seksueel misbruik	6
3. Methode van onderzoek	9
3.1 Inleiding	9
3.2 Het vooronderzoek	9
3.3 De vragenlijst	9
3.4 Samenstelling onderzoeksgroep	9
3.5 Procedure	10
3.6 Bewerking van de gegevens	10
4. Het veldwerk	12
4.1 Inleiding	12
4.2 De respons	12
4.3 Beschrijving van de onderzoeksgroep	12
5. Resultaten	14
5.1 Inleiding	14
5.2 Resultaten vooronderzoek	14
5.3 De omvang van het seksueel misbruik	14
5.4 De houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten	16
5.4.1 Instrumentontwikkeling	17
5.4.2 De houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact met en van verstandelijk gehandicapten	17
5.4.2.1 De houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	18
5.4.2.2 De houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling	19
5.4.2.3 De houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	20
5.4.2.4 Onderlinge samenhang en verdeling van de scores van de drie schalen	22
5.4.2.5 Variabelen die van invloed zijn op de drie schalen	24
5.4.3 De houding van de medewerkers ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten typeren	24
5.4.3.1 De houding ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte typeren	24
5.4.3.2 De houding ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling typeren	25
5.4.3.3 Onderlinge samenhang en verdeling van de scores van de twee schalen	26
5.4.3.4 Variabelen die van invloed zijn op de twee schalen	28

5.5 De informatie-uitwisseling met betrekking tot seksualiteit van een verstandelijk gehandicapte	29
5.5.1 Seksuele voorlichting en overleg over seksualiteit	29
5.5.2 Deskundigheidsbevordering	30
5.5.3 Aandacht voor seksualiteit tijdens de gevolgde opleiding	30
5.6 Het beleid met betrekking tot seksuele relaties en seksueel misbruik met en van verstandelijk gehandicapten	31
5.6.1 Is er sprake van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik	31
5.6.2 Is het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik bekend	32
5.6.3 Biedt het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik voldoende houvast	33
5.6.4 Is er behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik	34
5.6.5 Beleid ten aanzien van de nazorg	34
5.6.6 De rapportcijfers voor de verschillende vormen van beleid	35
5.7 Factoren die mogelijk van invloed zijn op de houding van de respondenten ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten	36
6 Conclusies	37
6.1 Inleiding	37
6.2 Het aantal meldingen van seksueel misbruik	37
6.3 De mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact	37
6.4 Wat wordt verstaan onder een seksuele relatie	38
6.5 Opvattingen over de informatie-uitwisseling	38
6.6 Opvattingen over beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg	39
6.7 Verklaringen voor de verschillen in de mate van tolerantie en in de verschillen in opvattingen over welke vormen van lichamelijk contact op een seksuele relatie duiden	39
7 Aanbevelingen	40
7.1 Aanbevelingen om de houdingen van de respondenten en de stichting ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties op elkaar af te stemmen	40
7.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek	40
8 Samenvatting	41
Literatuurlijst	43
Bijlage 1: Vragenlijst interviews clustermanagers	
Bijlage 2: De vragenlijst	
Bijlage 3: Aanbevelingsbrief bij de vragenlijst	
Bijlage 4: Herinneringsbrief 1	
Bijlage 5: Herinneringsbrief 2	
Bijlage 6: Tabellen	
Bijlage 7: Signalen met betrekking tot seksueel misbruik	
Bijlage 8: Redenen voor het wel of niet op een juiste manier inspelen van het beleid en suggesties ter verbetering van het beleid	

Voorwoord

In dit rapport wordt verslag gedaan van een studie naar de factoren die mogelijk van invloed zijn op de houding van de medewerkers van de stichting De Zijlen ten aanzien van het lichamenlijk contact en de seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten. Deze studie is uitgevoerd in opdracht van de stichting. De Zijlen is een stichting, die zorg en diensten verleent aan verstandelijk gehandicapte mensen, die wonen in de provincie Groningen. Er maken ongeveer 1000 verstandelijk gehandicapte mensen gebruik van de stichting. De Zijlen is een nieuwe stichting. Op 1 juli 1996 heeft er een fusie plaatsgevonden tussen Stichting Sintmaheerdt te Tolbert, Stichting Philadelphia Voorzieningen Groningen te Groningen en Stichting Gezinsvervangende Tehuizen en Dagverblijven te Leek en is de stichting De Zijlen ontstaan. De Zijlen is een transmurale organisatie (de zorg vindt zowel binnen als buiten de muren van de instelling plaats), die de tot dan toe intramurale zorg (de zorg vindt binnen de muren van de instelling plaats) en semimurale zorg (de zorg vindt slechts gedeeltelijk binnen de muren van de instelling plaats) onlosmakelijk met elkaar verbindt. Het doel van de fusie is om het aanbod van zorg en diensten aan mensen met een verstandelijke handicap in de provincie Groningen te verbreden en te verbeteren.

De aanleiding voor de studie is dat er binnen de verstandelijk gehandicapten sector, terecht of onterecht, meer en meer signalen komen van seksueel misbruik. Verder is er een toenemende behoefte aan adequate hulpverlening. Men wil meer zicht krijgen op de omvang van het probleem en de factoren die mogelijk van invloed zijn op deze toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik. Op deze manier wil men het beleid aanscherpen en de hulpverlening optimaliseren.

De studie is uitgevoerd bij de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid van de Rijksuniversiteit Groningen. De Wetenschapswinkel stelt zich ten doel universitaire kennis en deskundigheid ter beschikking te stellen aan maatschappelijke organisaties, die normaal geen of moeilijk toegang hebben tot wetenschappelijk onderzoek.

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben verschillende personen bijgedragen. Bij de dataverzameling van het onderzoek is samengewerkt met de stichting De Zijlen te Tolbert. De volgende personen wil ik hiervoor bedanken: mevrouw H. de With (directeur zorg), mevrouw H. Dubois (stafmedewerkster kwaliteitszorg), mevrouw L. van der Vring (clustermanager wonen), de heer W. Cazemier (clustermanager wonen), de heer H. Schlüter (clustermanager wonen) en de heer B. Terpstra (clustermanager dagbesteding).

Voor het slagen van een onderzoek is de medewerking van de respondenten onmisbaar. Daarom wil ik de respondenten die bereid waren de vragenlijst is te vullen van harte bedanken.

Verder wil ik de personen bedanken die bij de uitvoering en het afronden van het onderzoek een belangrijke rol speelden: Dr. J. Bouma (coördinator Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid van de RuG), Dr. Th.P.B.M. Suurmeijer (begeleidend docent van de vakgroep sociologie) en Dr. H.R. Knol (referent docent van de vakgroep sociologie).

Tenslotte: Het is beter om de term 'mensen met een verstandelijke handicap' te gebruiken, maar omwille van de leesbaarheid is ook de term 'verstandelijk gehandicapten' gebruikt.

Verder wordt in het rapport over de medewerker in de mannelijke vorm gesproken. Dit is tevens gedaan omwille van de leesbaarheid van het rapport. Hier kan dus ook medewerkster gelezen worden.

Groningen, juli 2001

Debbie Kooij

1. Inleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

De laatste jaren wordt zowel in de samenleving als in de gezondheidszorg steeds meer aandacht besteed aan seksueel misbruik. Ook is de laatste jaren steeds duidelijker geworden dat seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap geen incidenteel verschijnsel is. Lange tijd was de gedachte dat ook mensen met een verstandelijke handicap slachtoffer konden worden van seksueel misbruik onvoorstelbaar. Verstandelijk gehandicapten worden tegenwoordig echter ook wel de 'ideale' slachtoffers genoemd. Zij verkeren maatschappelijk gezien in een afhankelijke positie (Sevenhuijsen, Dekker en Scheers, 1996). Verder kunnen ze vaak de bedoeling van de dader niet goed inschatten en weten niet waartegen en hoe ze zich moeten verweren. Daarbij komt dat ze niet altijd in staat zijn hun verhaal te vertellen, waardoor hun klachten niet altijd onderkend dan wel serieus genomen worden (van Berlo, 1995).

Ook binnen de stichting De Zijlen is de laatste jaren meer aandacht gekomen voor seksueel misbruik van verstandelijk gehandicapten. Zo registreren zij bijvoorbeeld sinds de fusie in 1996 het aantal meldingen van seksueel misbruik van verstandelijk gehandicapten die naar de directie en de inspectie zijn gegaan. Uit deze registraties blijkt dat tot en met het jaar 1996 nog geen duidelijke en betrouwbare gegevens bekend zijn. In 1997 is er vervolgens één melding van seksueel misbruik naar de directie en de inspectie gegaan. In 1998 zijn vijf meldingen van seksueel misbruik naar de directie en de inspectie gegaan en is één melding wel naar de directie gegaan, maar niet naar de inspectie. In 1999 zijn ook vijf meldingen van seksueel misbruik naar de directie en de inspectie gegaan. Tot slot nog het jaar 2000. In dit jaar is er een handboek 'ongewenste gebeurtenissen' uitgekomen met bijbehorende protocollen, waarin precies staat hoe te handelen bij (vermoedens van) ongewenste seksueel getinte handelingen bij verstandelijk gehandicapten. Sinds dat jaar is er ook een nieuw meldpunt voor alle ongewenste seksueel getinte handelingen, namelijk de 'commissie ongewenste gebeurtenissen'. Bij deze commissie zijn in 2000 in totaal ongeveer 20 meldingen van ongewenste seksueel getinte handelingen gedaan. Van deze 20 meldingen zijn vervolgens vier als melding van seksueel misbruik naar de directie en de inspectie gegaan.

De aanleiding voor deze studie is de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996. Men wil meer zicht krijgen op het probleem om op deze manier het beleid aan te scherpen en de hulpverlening binnen de stichting te optimaliseren.

1.2 Doel- en vraagstelling

Doelstelling

Het doel van het onderzoek is het in kaart brengen van de factoren die mogelijk van invloed zijn op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten.

Vraagstellingen

In het onderzoek zijn de volgende vraagstellingen geformuleerd:

1. Hoe schatten de medewerkers de omvang van het seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996 in?
2. Welke houding hebben de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten?
3. Welke factoren zijn mogelijk van invloed op of hangen samen met de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten?

1.3 Opbouw van het rapport

Het rapport is als volgt ingedeeld. Er wordt in hoofdstuk 2 begonnen met de definitie van seksueel misbruik, met enkele gegevens over seksueel misbruik en met een overzicht van de literatuur. In hoofdstuk 3 wordt de methode van onderzoek beschreven. Vervolgens hoofdstuk 4, waarin verslag wordt gedaan van het veldwerk, zoals de respons en de beschrijving van de onderzoeksgroep. De resultaten worden in hoofdstuk 5 beschreven aan de hand van de drie vraagstellingen. In hoofdstuk 6 volgen de conclusies en in hoofdstuk 7 de aanbevelingen. In hoofdstuk 8, tenslotte, wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste onderzoeksresultaten.

2. Literatuur

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de definitie van het begrip seksueel misbruik met mensen met een verstandelijke handicap gegeven. Vervolgens wordt er aandacht besteed aan enkele gegevens over de omvang en de kenmerken van seksueel misbruik en volgt er een overzicht van de literatuur over seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap.

2.2 Definitie van seksueel misbruik

Door vele auteurs worden definities van seksueel misbruik gegeven (Meihuizen-De Regt, Reniers, Visser & De Waal, 1993; Turk & Brown, 1993; Van Berlo, 1995; Sevenhuijsen, Dekker & Scheers, 1996). Meihuizen-De Regt en anderen (1993) schrijven dat er sprake is van seksueel misbruik in iedere situatie waarin iemand er onder dwang toe wordt gebracht seksuele handelingen te ondergaan of te verrichten. Turk & Brown (1993) zeggen dat er sprake is van seksueel misbruik als het slachtoffer bij bepaalde seksuele handelingen geen toestemming geeft, door de ernst en aard van de handicap niet in staat is toestemming te geven, of wanneer het slachtoffer onder druk wordt gezet om het misbruik toe te staan. Dat laatste is het geval wanneer er sprake is van een gezagsrelatie (ouder-kind, zorgverlener-cliënt), wanneer geweld of de dreiging met geweld wordt gebruikt, of wanneer een machtsrelatie wordt misbruikt waardoor toestemming uitgesloten is. Van Berlo (1995) en Sevenhuijsen, Dekker & Scheers (1996) gebruiken dezelfde definitie van seksueel misbruik. Zij maken hierbij een verdeling tussen seksuele contacten tussen normaalbegaafden en mensen met een verstandelijke handicap en tussen verstandelijk gehandicapten onderling. De definitie van seksueel misbruik die zij geven is: Seksuele contacten tussen normaalbegaafden en verstandelijk gehandicapten die plaatsvinden tegen de zin van de verstandelijk gehandicapte, of zonder dat de verstandelijk gehandicapte het seksuele contact kan weigeren of wanneer er sprake is van een professionele hulpverlener-cliënt relatie. En seksuele contacten tussen verstandelijk gehandicapten die plaatsvinden tegen de zin van één van de twee of zonder dat één van de twee het seksuele contact kan weigeren.

In dit rapport wordt echter de definitie van seksueel misbruik gehanteerd zoals die door de stichting De Zijlen wordt omschreven in hun protocol 'seksueel misbruik'. In deze definitie komen ook de hiervoor genoemde elementen voor als het onder druk zetten of het dwingen van de verstandelijk gehandicapte tot bepaalde seksuele handelingen en de verstandelijk gehandicapte geen toestemming laten verlenen voor bepaalde seksuele handelingen. Zij omschrijven het begrip seksueel misbruik tevens uitgaande van het begrip seksueel contact, net als van Berlo (1995) en Sevenhuijsen, Dekker & Scheers hiervoor hebben gedaan.

Seksueel contact is misbruik wanneer er sprake is van machtsoverwicht en dat is er per definitie in de hulpverleningsrelatie medewerker-verstandelijk gehandicapte. Seksueel misbruik is: alle lichamelijke en gesprekshandelingen die door medewerkers worden uitgevoerd met een verstandelijk gehandicapte, met het oog op bevrediging van eigen seksuele behoeften van de medewerker. Daarbij kan al dan niet gebruik gemaakt worden van geweld, dwang, overreding in de afhankelijkheidspositie van verstandelijk gehandicapten (citaat van mevrouw Lamping-Goos, voormalig Hoofdinspecteur Geestelijke Volksgezondheid).

Ook tussen niet-medewerkers, bijvoorbeeld tussen mensen die beiden een verstandelijke handicap hebben, kan seksueel misbruik voorkomen. Seksueel misbruik wordt dan omschreven als: alle lichamelijke en gesprekshandelingen die door een verstandelijk gehandicapte worden uitgevoerd met een andere verstandelijk gehandicapte, met het oog op bevrediging van eigen seksuele behoeften van die verstandelijk gehandicapte. Ook hierbij kan al dan niet gebruik gemaakt worden van geweld, dwang, overreding in een afhankelijkheidspositie van de verstandelijk gehandicapte.

Enkele voorbeelden van seksueel misbruik in afhankelijkheids- en machtsongelijkheidssituaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen twee mensen met een verstandelijke handicap zijn: seksueel getinte opmerkingen en insinuaties, irrelevante vragen stellen, vaak in detail,

over het seksleven, een seksueel/erotisch geladen sfeer scheppen, zonder aanwijsbare noodzaak te vragen zich geheel uit te kleden, op een niet-functionele manier kijken waarbij de ogen vooral gericht zijn op geslachtskenmerken, seksuele toenadering zoeken, voorstellen een seksueel contact aan te gaan, ongewenste aanrakingen, met seksueel gedrag ingaan op verliefdheidsgevoelens, seksuele verlangens of fantasieën, een seksuele relatie aangaan en aanranding.

2.3 Gegevens over seksueel misbruik

Een kenmerkende uitspraak in de beschikbare literatuur is dat er over seksueel misbruik bij verstandelijk gehandicapten zo weinig bekend is (Cooke, 1990; Marchetti & McCartney, 1990; Baladerian, 1991; Westscott, 1991; van Berlo, 1995; Koerts, 1997). Met name worden dan concrete en betrouwbare cijfers bedoeld. Enerzijds is dit een gevolg van het feit dat seksualiteit en seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap lange tijd ontkend werd en anderzijds brengt het onderkennen van seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap specifieke problemen met zich mee, waardoor het nog moeilijker aan het licht komt dan bij 'normaal' begaafde mensen. In de literatuur wordt tevens vaak gesproken over 'de top van de ijsberg'. Hier wordt mee bedoeld dat het gerapporteerde seksueel misbruik waarschijnlijk een fractie is van het werkelijke misbruik. Mensen met een verstandelijke handicap zijn immers vaak niet goed in staat om te communiceren (Turk & Brown, 1993). Victor Möhlmann, coördinator consultatieteam seksueel misbruik voor mensen met een verstandelijke handicap in Groningen, heeft zich in 1999 in soortgelijke bewoordingen uitgelaten in de Volkskrant.

In Nederland vindt in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Verenigde Staten en Engeland geen aparte registratie plaats van seksueel misbruik van mensen met een handicap. Er zijn dan ook weinig tot geen cijfers bekend met betrekking tot seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap. Toch worden de laatste jaren wel wat onderzoeken gedaan naar seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap.

Zo heeft Van Berlo (1995), werkzaam voor het Nederlands Instituut voor Sociaal Sexuologische Onderzoek (NISSO), een onderzoek gedaan naar 'seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap' om te proberen inzicht te krijgen in hoe vaak seksueel misbruik voorkomt bij mensen met een verstandelijke handicap, welke vormen dit misbruik aanneemt en welke problemen en dilemma's een rol spelen bij het onderkennen ervan. Hieruit blijkt dat seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap geregeld voorkomt. Het treft verstandelijk gehandicapten van alle leeftijden en speelt zich niet in één type instelling af maar komt in de hele sector voor. Meer dan de helft van de 500 respondenten had de indruk dat seksueel misbruik van verstandelijk gehandicapten zelfs net zo vaak of vaker voor kwam dan seksueel misbruik van 'normaal' begaafde mensen. Alle vormen van seksueel misbruik komen voor en het komt tevens overal voor, zowel in de thuissituatie en in alle typen (woon)voorzieningen. Risicofactoren die het vaakst worden genoemd hebben enerzijds te maken met de handicap van het slachtoffer, zoals het onvermogen een situatie goed in te schatten enzovoort, en anderzijds met de seksuele behoefte van de dader.

Een ander onderzoek is van Sevenhuijsen, Dekker & Scheers (1996). Zij hebben eveneens onderzoek gedaan naar 'seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap'. De aanleiding voor dit onderzoek is de behoefte om ook in de provincie Groningen meer zicht te krijgen op seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap. Uit dit onderzoek blijkt dat op basis van 13 interviews met respondenten die werkzaam zijn binnen 9 instellingen voor mensen met een verstandelijke handicap sprake was van 26-28 slachtoffers die seksueel misbruikt zijn in het jaar 1994. Het totale aantal mensen met een verstandelijke handicap binnen deze 9 instellingen is niet bekend. Bij de respondenten zijn alleen vrouwelijke slachtoffers bekend en mannelijke daders. In de meeste voorbeelden behoort de dader tot de familie van het slachtoffer. Waarschijnlijk zijn vier slachtoffers door meerdere mannen seksueel misbruikt. De respondenten hebben de indruk dat het in de meeste voorbeelden niet om eenmalig seksueel misbruik gaat. Een aantal respondenten geeft aan dat ze het idee hebben dat het seksueel misbruik ophoudt zodra het bekend wordt. Slachtoffers komen doorgaans

niet zelf met een hulpvraag. Seksueel misbruik komt meestal aan het licht als een begeleider ingaat op gedragsproblematiek van het slachtoffer.

In 1997 schreef Koerts een scriptie over 'seksueel misbruik van kinderen met een verstandelijke handicap'. Het was een onderzoek naar de signalering van seksueel misbruik en de begeleiding en behandeling met betrekking tot seksueel misbruik. In totaal hebben 20 van de 50 orthopedagogen en psychologen de vragenlijst teruggestuurd. Van deze in totaal 20 respondenten zijn er 3 die aangeven dat ze wel eens een vermoeden van seksueel misbruik hebben gehad, 9 respondenten zijn wel eens betrokken geweest bij seksueel misbruik en 8 respondenten geven aan nog nooit betrokken te zijn geweest bij seksueel misbruik. Uit het onderzoek bleek verder dat er weinig gebruik gemaakt wordt van diagnostische middelen om het vermoeden van seksueel misbruik te ondersteunen. Verder worden adviezen als het bieden van een veilige leefomgeving, het bieden van duidelijkheid en voorspelbaarheid en het vertrouwen in zichzelf en de ander herstellen als belangrijk omschreven wanneer er sprake is van vermoedens van seksueel misbruik. Het grootste deel van de respondenten, 14 van de 20, gaf aan dat de instelling waar ze werkzaam zijn, in het bezit is van een protocol in geval van (een vermoeden van) seksueel misbruik. Nog eens 2 respondenten gaven aan dat er een protocol in ontwikkeling is.

In een artikel in de Volkskrant in 1999 werd aandacht besteed aan een speciaal consultatieteam in de provincie Groningen voor verstandelijk gehandicapten en hun familie die zich bezig houdt met de aanpak van seksueel misbruik van verstandelijk gehandicapten. Het consultatieteam is ontstaan omdat een aantal instanties de krachten besloten te bundelen in reactie op het onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen in 1996 uitgevoerd door Sevenhuijsen, Dekker & Scheers. Uit dit artikel bleek dat er na bijna een jaar al een kleine 30 meldingen van seksueel misbruik bij het consultatieteam waren binnen gekomen, wat volgens de heer Victor Möhlmann, de coördinator van het consultatieteam, slechts 'een topje van de ijsberg' is.

Tot slot werd er in 2001 een artikel geschreven in de Volkskrant over dat de verstandelijk gehandicapte aanrander harder aangepakt moet worden. Jaarlijks worden er volgens dit artikel enkele duizenden verstandelijk gehandicapten misbruikt. Vaak door mede-gehandicapten. Een werkgroep van politie, Openbaar Bestuur en gehandicaptenorganisaties komt met voorstellen over de omgang met verstandelijk gehandicapte verdachten, omdat die nu vaak vrijuit gaan omdat politie en justitie zich met hen geen raad weten en het misbruik daarna meestal gewoon doorgaat. Sinds vier jaar is een pool van deskundigen bij de politie op afroep beschikbaar, die alleen verstandelijk gehandicapte slachtoffers mogen horen. Na een verhoor worden ze echter lang niet altijd vervolgd. Uit een onderzoek van twee jaar geleden blijkt dat slechts 15% wordt vervolgd. De werkgroep wil dan ook bewerkstelligen dat zedenzaken met gehandicapte slachtoffers vaker tot een veroordeling leiden. Verder bekijkt de werkgroep hoe verstandelijk gehandicapten voortaan op een juridisch correcte wijze kunnen worden ondervraagd, zonder omstreken extra hulpmiddeltjes als poppen en plaatjes.

Uit bovengenoemde cijfers blijkt dat het moeilijk is om conclusies te trekken met betrekking tot de mate van seksueel misbruik van verstandelijk gehandicapten. Dat heeft vooral te maken met het feit dat seksueel misbruik iedere keer op een andere manier wordt geregistreerd. De indruk bestaat echter wel dat seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap de laatste jaren toeneemt. Dit blijkt uit het feit dat de meeste onderzoeken naar seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap voortkomen uit de gedachte dat er toch steeds meer en meer signalen komen van verstandelijk gehandicapten waarbij sprake is van seksueel misbruik.

2.4 Theoretisch kader met betrekking tot seksueel misbruik

De laatste tientallen jaren zijn mensen een stuk opener geworden als het gaat over het onderwerp seksualiteit. Dit is tevens het geval als het gaat over het onderwerp seksueel misbruik. Niet alleen seksueel misbruik bij 'normaal' begaafde mensen, maar ook seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap. Voorbeelden van seksueel misbruik zijn: seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte, tussen verstandelijk gehandicapten onderling, tussen

iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte, zoals bijvoorbeeld tussen een vrijwilliger en een verstandelijk gehandicapte of tussen een ouder en een verstandelijk gehandicapte. In dit rapport zal de nadruk liggen op het seksuele misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling. Omdat dit echter niet de enige vormen van seksueel misbruik zijn zal ook enige aandacht besteed worden aan seksueel misbruik tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte.

De relatie tussen een medewerker/begeleider en een verstandelijk gehandicapte is een relatie met onderlinge afhankelijkheid. De verstandelijk gehandicapte is namelijk afhankelijk van zijn begeleider bij onder meer de bevrediging van zijn basisbehoeften en het nemen van beslissingen die de verstandelijk gehandicapte niet zelf kan nemen door zijn handicap.

De relatie tussen twee verstandelijk gehandicapten kan echter ook een relatie met onderlinge afhankelijkheid zijn. Wanneer beide verstandelijk gehandicapten namelijk samen in een open woonvorm wonen, zijn ze bij de bevrediging van hun basisbehoeften en het nemen van beslissingen afhankelijk van elkaar omdat er niet 24-uren per dag begeleiding aanwezig is.

En ook de relatie tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte kan een relatie van onderlinge afhankelijkheid zijn. De verstandelijk gehandicapte is namelijk afhankelijk van anderen wanneer hij buiten de instelling iets wil ondernemen.

Binnen deze relaties van onderlinge afhankelijkheid speelt vertrouwen een belangrijke rol. Er moet namelijk vertrouwen bestaan over het feit dat de zorg/hulp die geboden wordt op een juiste manier geboden wordt.

In de relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte is vertrouwen gebaseerd op de professionele rol van de medewerker. De verstandelijk gehandicapte, de instelling en de andere betrokkenen vertrouwen er op dat hij zich overeenkomstig deze roldefinitie gedraagt. In de relatie tussen verstandelijk gehandicapten onderling is vertrouwen gebaseerd op wederzijdse afhankelijkheid om bijvoorbeeld samen te kunnen wonen in een open woonvorm. En in de relatie tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte is vertrouwen gebaseerd op bereidwilligheid van degene van buiten de instelling. Dit vertrouwen wordt ondersteund door een systeem van positieve en negatieve sancties. Bij positieve sancties kan gedacht worden aan salariëring van de medewerker, de erkenning die hij krijgt van collega's, ouders en de verstandelijk gehandicapte en het ontvangen van affectie, verstandelijk gehandicapten die in een open woonvorm mogen blijven wonen en mensen van buiten de instelling die erkenning ontvangen van de medemens. Bij negatieve sancties kan gedacht worden aan ontslag van de medewerker, rechtsvervolgning van de medewerker en de persoon van buiten de instelling en verstandelijk gehandicapten die niet meer in een open woonvorm mogen blijven wonen.

Het begrip afhankelijkheid is echter niet alleen verbonden aan het begrip vertrouwen, maar ook aan een aantal andere begrippen, zoals macht, dwang, lust en geweld.

Een medewerker, een verstandelijk gehandicapte en iemand van buiten de instelling kunnen macht hebben over een verstandelijk gehandicapte. Macht die zij krijgen doordat de verstandelijk gehandicapte afhankelijk van hen is. Door deze afhankelijkheid kunnen zij de verstandelijk gehandicapte dwingen om bepaalde 'zaken' voor hen te doen. Zij zien dit dan niet als directie tegenprestatie voor hun geleverde zorg/hulp die zij de verstandelijk gehandicapte bieden, maar zij geven toe aan hun seksuele lusten. Dit toegeven aan hun seksuele lusten kan gepaard gaan met geweld. Het belangrijkste hier is dat, door het toegeven aan de seksuele lusten en het hierbij uitoefenen van macht, dwang en geweld, het zelfbeschikkingsrecht van de verstandelijk gehandicapte geschonden wordt.

In het bovenstaande is seksueel misbruik ingekaderd door een aantal kenmerken, namelijk afhankelijkheid, vertrouwen, macht, dwang, lust en geweld. Hiermee wordt benadrukt dat mensen met een verstandelijke handicap een groter risico lopen om misbruikt te worden dan 'normaal' begaafde mensen. Ze zijn namelijk voor de bevrediging van hun basisbehoeften en sociale behoeften afhankelijk van anderen, er bestaat een gebrek aan kennis over seks, ze kunnen seksuele toenadering verkeerd begrijpen, ze hebben het onvermogen om over ervaringen te praten, ze zijn niet in staat om een

onderscheid te maken tussen verschillende manieren van aanraken en ze beschikken over een geringe weerbaarheid.

Kortom, iemand met een verstandelijke handicap is afhankelijk van anderen. Dit kan zijn van een medewerker, van een andere verstandelijk gehandicapte of van iemand van buiten de instelling. Hij moet bij deze afhankelijkheid vertrouwen hebben in degene die voor hem zorgt of hem hulp biedt. Dit vertrouwen wordt echter beschaamd wanneer degene die zorg of hulp biedt de verstandelijk gehandicapte seksueel misbruikt.

Uit dit hoofdstuk blijkt dat er weinig bekend is over seksueel misbruik met en van mensen met een verstandelijke handicap. Alleen over de mogelijk oorzaken van seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap is enige literatuur bekend. Het probleem zal nog verder in kaart moeten worden gebracht. Hierbij komen meerdere vragen naar voren. Vragen naar de omvang van het seksueel misbruik, maar ook naar de handelingen en opvattingen van de medewerkers ten aanzien van seksueel misbruik met en van verstandelijk gehandicapten. Een eerste vraag die hier gesteld kan worden is bijvoorbeeld wat seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten nu precies inhouden. Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapten maar ook tussen verstandelijk gehandicapten onderling. Is het vervolgens ook mogelijk om een duidelijke grens te trekken tussen wat de medewerkers onder beginnend seksueel getint gedrag verstaan en wat ze onder uitgesproken seksueel getint gedrag verstaan? Is die grens voor iedere medewerker even duidelijk of verschillen de meningen hierover? En kunnen deze verschillen in de meningen van de medewerkers toegeschreven worden aan bepaalde kenmerken? De hier gestelde vragen zullen in dit rapport verder uitgewerkt worden.

3. Methode van onderzoek

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de manier waarop het onderzoek is opgezet en uitgevoerd. Als eerste zal het vooronderzoek beschreven worden. Vervolgens wordt een beschrijving van de vragenlijst gegeven, en komt de samenstelling van de onderzoeksgroep aan de orde. Daarna wordt ingegaan op de gevolgde procedures bij het werven van de respondenten en als laatste zal ingegaan worden op de bewerking van de gegevens.

3.2 Het vooronderzoek

Om een beter beeld te krijgen omtrent de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen is gekozen om, voorafgaand aan het uiteindelijke onderzoek, een klein vooronderzoek uit te voeren. Dit vooronderzoek bestond uit het afnemen van interviews onder de vier clustermanagers van de stichting De Zijlen. Het doel van dit vooronderzoek was om de meningen van meerdere mensen, werkzaam binnen de stichting De Zijlen, te verzamelen over de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik om vervolgens een goed onderzoek uit te kunnen voeren. De vragen die gesteld zijn hadden onder andere betrekking op het melden van seksueel misbruik en de eventuele factoren die van invloed zouden kunnen zijn op de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik (bijlage 1).

3.3 De vragenlijst

Met de uitkomsten van het vooronderzoek in gedachten zijn vervolgens de vragen ontwikkeld voor het uiteindelijke onderzoek. In deze vragenlijst (bijlage 2) zijn 6 delen te onderscheiden. Onderdeel A vraagt naar welke vormen van lichamelijk contact mensen acceptabel vinden als het gaat om lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte, tussen twee verstandelijk gehandicapten en tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte.

Onderdeel B gaat in op de meldingen en vermoedens van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen na de fusie in 1996. Er wordt gevraagd of ze er wel eens mee te maken hebben gehad en zo ja welke functie ze hadden, wat de aard van de melding of het vermoeden was, wat voor soort melding of vermoeden het was en hoe ze indertijd hebben gehandeld.

Onderdeel C vraagt naar wat de respondent de belangrijkste signalen vindt als het gaat om het signaleren van seksueel misbruik van iemand met een verstandelijke handicap.

Onderdeel D gaat in op de huidige aandacht en het beleid van stichting De Zijlen met betrekking tot seksualiteit, seksuele relaties en seksueel misbruik. Ook wordt hier gevraagd naar het beleid ten aanzien van de nazorg, de deskundigheidsbevordering en de opleiding en de onderwerpen seksualiteit, seksuele relaties en seksueel misbruik.

Onderdeel E staat geheel in het teken van de mogelijke factoren die van invloed kunnen zijn op de geconstateerde toenames van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen, na de fusie in 1996.

Tot slot onderdeel F. Hierin worden nog enkele persoonsgegevens van de respondent gevraagd.

3.4 Samenstelling onderzoeksgroep

In overleg met de stichting De Zijlen is besloten om door de afdeling Personeel en Organisatie een steekproef te laten trekken uit het personeel van de drie clusters Wonen en het cluster Dagbesteding. In totaal zijn 207 respondenten uit de clusters wonen en dagbesteding benaderd, die verspreid werkzaam zijn over ongeveer 30 locaties. Er zijn in totaal 5 locatiehoofden benaderd, 87 persoonlijk begeleiders, 2 huishoudelijk medewerkers en 113 mensen overig personeel, zoals bijvoorbeeld begeleiders wonen, assistent begeleiders en activiteiten begeleiders.

3.5 Procedure

De respondenten kregen de vragenlijst op hun werk toegestuurd via de interne post van de stichting De Zijlen. De gegevens (naam en locatie) waren verstrekt door de afdeling Personeel en Organisatie. Vergezeld van de vragenlijst werd een aanbestedingsbrief gestuurd die geschreven was door de stichting De Zijlen, waarin het belang van het onderzoek uitgelegd werd. Verder werd een aanbevelingsbrief gestuurd door de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid, waarin het doel van het onderzoek werd uitgelegd (bijlage 3). In de brief werd benadrukt dat alleen de onderzoekers de gegevens onder ogen zouden krijgen en dat alle gegevens verder anoniem zouden worden verwerkt. De respondenten konden de vragenlijst terugsturen in een bijgevoegde, reeds gefrankeerde, antwoordersvelop.

Na een week is naar alle respondenten een herinneringsbrief gestuurd. Aangezien niet werd geregistreerd van wie de ingevulde vragenlijsten afkomstig waren, was het noodzakelijk alle respondenten opnieuw aan te schrijven. De respondenten is gevraagd de vragenlijst, voor zover dat nog niet gedaan was, alsnog in te vullen en terug te sturen. Ook werd de anonimiteit nogmaals benadrukt (bijlage 4).

Omdat de respons na een maand nog maar slechts 28.4% bedroeg is besloten om nog een tweede herinneringsbrief te sturen. Hierin werd de respondent meegedeeld dat nog niet iedereen de vragenlijst had ingevuld en teruggestuurd. Er is gevraagd dit alsnog te doen en er is gewezen op het belang van een goede respons. Verder is nogmaals gegarandeerd dat alles anoniem blijft (bijlage 5).

Bovengenoemde procedure van aanbevelingsbrieven, garanderen van anonimiteit, gebruik maken van antwoordersveloppen en herinneringsbrieven optimaliseren de respons, die uiteindelijk 36.3% bedroeg. Daarnaast was er kort geleden een studieconferentie voor medewerkers van de stichting De Zijlen gehouden, genaamd “Hoera, ik heb een vriend”, over vriendschappen, relaties en seksualiteit van mensen met een verstandelijke handicap, waardoor de medewerkers reeds bekend waren met het onderwerp.

3.6 Bewerking van de gegevens

Voor het bewerken van de gegevens uit de schriftelijke vragenlijst wordt gebruik gemaakt van het statistische programma SPSS.

Om na te gaan of de respons van het onderzoek samenhangt met de functie van de respondenten is een chi-kwadraat toets uitgevoerd. Een toets die nagaat of er een statistisch verband bestaat tussen twee variabelen. Er wordt besloten tot een verband of samenhang wanneer de overschrijdingskans (p) kleiner of gelijk is aan 0.05.

Een Mokschaalanalyse is uitgevoerd om te onderzoeken welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte samen een schaal vormen die de tolerantie meet ten aanzien van dit lichamelijk contact. Dit is ook gedaan om de schaal te construeren die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling en om een schaal te construeren die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Op deze manier ontstaan er drie schalen die de mate van tolerantie meten ten aanzien van lichamelijk contact. Bij het uitvoeren van de analyses is gebruik gemaakt van gedichotomiseerde items (antwoorden in twee categorieën).

De antwoorden op de items die een schaal vormen zijn gesommeerd en leiden tot een schaalscore. Hoe hoger deze schaalscore is hoe toleranter de respondenten of hoe meer lichamelijk contact ze toestaan. Tussen de drie schalen zijn samenhangen bepaald met behulp van de Spearman rangcorrelatie. Een regressieanalyse is gebruikt om de factoren te traceren die een deel van de verschillen (variantie) in de schaalscores binden.

Vervolgens is er een Mokschaalanalyse toegepast om na te gaan welke vormen van lichamelijk contact duiden op een seksuele relatie. Ook hier is weer onderscheid gemaakt naar gedrag tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

De antwoorden op de items die een schaal vormen zijn weer gesommeerd en leiden ook weer tot een schaalscore. Een hoge schaalscore betekent dat er veel vormen van lichamelijk contact door de respondenten als seksueel gedrag worden aangeduid en een lage schaalscore betekent dat er weinig vormen van lichamelijk contact als seksueel gedrag worden aangeduid. De Spearman rangcorrelatie wordt weer gebruikt om de samenhang tussen de twee schalen te bepalen. Om factoren te traceren die een deel van de variantie in de schaalscores binden, wordt gebruikt gemaakt van de regressieanalyse.

De Spearman rangcorrelatie is tevens gebruikt voor het zoeken naar verbanden tussen twee ordinale variabelen. De regressieanalyse is verder nog gebruikt voor statistische controle en om te beoordelen hoe goed de variantie tussen één afhankelijke variabele en meerdere onafhankelijke variabelen te binden is.

Hoewel de uiteindelijke respons van 36.3% tegen viel is er toch getoetst alsof het om een (aselecte) steekproef uit de populatie ging. De toetsresultaten gelden strikt genomen dan ook alleen onder deze voorwaarde.

4. Het veldwerk

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de respons en er zal vervolgens een beschrijving van de onderzoeksgroep gegeven worden.

4.2 De respons

Zoals reeds in paragraaf 3.4 en paragraaf 3.5 is genoemd zijn er in totaal 207 vragenlijsten verstuurd, waarvan 75 ingevuld zijn teruggekomen. Dat maakt dat de respons uiteindelijk 36.3% is. De respons behorende bij de functies van de respondenten staat in tabel 4.1 weergegeven.

Tabel 4.1 Respons naar functie van de respondenten

Functie respondent	Bruto steekproef (n=207)	Netto steekproef (n=68)	Percentage
Locatiehoofd	5	3	(60)
Persoonlijk begeleider	87	34	39.1
Overig personeel	113	30	26.6
Huishoudelijk medewerker	2	1	(50)

Van in totaal 68 respondenten is de functie bekend. De overige 7 respondenten hebben wel de vragenlijst ingevuld, maar hebben niet hun functie opgegeven.

Er blijkt verder geen samenhang te bestaan tussen de respons en de functie van de respondenten. De overschrijdingskans is groter dan 0.05, namelijk 0.44. Dit houdt in dat er geen samenhang tussen de functie en de bereidheid aan het onderzoek mee te werken is.

Een respons van 36.3% is niet erg hoog, zoals reeds in paragraaf 3.6 is vastgesteld. Mogelijke redenen voor deze lage respons kunnen bijvoorbeeld zijn dat de medewerkers van de stichting De Zijlen niet geïnteresseerd zijn in de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik, dat ze niet willen dat de directie weet hoe er over deze onderwerpen gedacht wordt, dat ze niet willen dat de directie hun gedrag op dit gebied gaat voorschrijven, dat ze het onderzoek niet anoniem genoeg vinden of dat ze het gewoon vergeten zijn of het te druk hadden om de vragenlijst in te vullen.

Ondanks dit lage responspercentage is toch besloten om de gegevens te analyseren op basis van de 75 ingevulde vragenlijsten. De resultaten van het onderzoek zullen dan ook met voorzichtigheid behandeld moeten worden. Het is immers niet duidelijk of de meer behoudende medewerkers of de meer vooruitstrevende medewerkers gehoor hebben gegeven aan het onderzoek.

4.3 Beschrijving van de onderzoeksgroep

Van de 75 respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld en teruggestuurd waren 11 man en 59 vrouw en van 5 respondenten is niet bekend wat hun geslacht is. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 37 jaar. De jongste respondent is 19 jaar en de oudste respondent is 56 jaar. Het merendeel van de respondenten, namelijk 52.9%, heeft een middelbare beroepsopleiding genoten (zie tabel 4

Tabel 4.2 Opleiding van de respondenten

Opleiding respondent	Frequentie (n=68)	Percentage
Middelbaar onderwijs	36	52.9
Hoger onderwijs	26	38.3
Anders of opleiding niet bekend	6	8.8

Net als bij de functie van de respondenten geldt ook hier dat van in totaal 68 respondenten het opleidingsniveau bekend is en dat 7 respondenten de vragenlijst wel hebben ingevuld, maar dat ze niet ingevuld hebben wat hun opleidingsniveau is. Dit blijken dezelfde 7 respondenten te zijn. De gemiddelde tijd dat de respondenten in de gehandicaptenzorg werkzaam zijn, bedraagt 13 jaar. Verder blijkt dat 62.7% van de respondenten (n=42) zich niet tot een bepaalde geloofsovertuiging voelt aangetrokken.

Tot slot blijkt dat van bijna alle, in totaal ongeveer 30, locaties vragenlijsten zijn teruggestuurd. Alleen van het Centrum voor dagbesteding 't Heem, het Centrum voor dagbesteding de Cirkel en de woonvorm Beijum zijn geen vragenlijsten ontvangen. Omdat niet precies duidelijk is hoeveel vragenlijsten er per locatie verspreid zijn kunnen er geen verdere uitspraken gedaan worden met betrekking tot de respons per locatie.

5. Resultaten

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven aan de hand van de drie vraagstellingen. Als eerste zal ingegaan worden op de resultaten uit het vooronderzoek. Daarna zal aandacht besteed worden aan hoe de omvang van het seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996 ingeschat wordt. Vervolgens wordt ingegaan op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met verstandelijk gehandicapten. Daarna wordt aandacht besteed aan de informatie-uitwisseling en aan het beleid. Tot slot zal behandeld worden welke variabelen mogelijk van invloed zijn op deze houding.

5.2 Resultaten vooronderzoek

Het vooronderzoek is uitgevoerd om een beter beeld te krijgen van de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen. Hiervoor zijn interviews gehouden met de vier clustermanagers.

Uit deze interviews kwam naar voren dat alle vier de clustermanagers na de fusie in 1996 wel eens te maken hebben gehad met een aantal meldingen van seksueel misbruik. Drie van hen hadden de functie van clusterhoofd op het moment van de melding, één van hen had de functie van leidinggevende. Bij alle meldingen is er gehandeld volgens de bestaande protocollering die sinds de fusie bestaat. Als belangrijkste factoren die van invloed kunnen zijn op de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik noemen zij:

- de maatschappelijke verandering; we hebben nu te maken met een andere generatie, andere ideeën en andere houdingen en meer aandacht voor het onderwerp
- de verandering binnen de stichting; de fusie met bijbehorende verandering in de cultuur, het veranderde beleid met bijbehorende handboek 'ongewenste gebeurtenissen' en protocollen, de veranderde houding dat het belangrijk is dat dingen aan de oppervlakte komen
- de veranderende leefomstandigheden/woonsituaties
- de veranderende leeftijdssamenstelling van de leefgroep
- de veranderende begeleidingsstijl; er wordt nu meer naar de mening van de verstandelijk gehandicapte geluisterd en gehandeld
- mensen zijn juist minder open geworden

Op de vraag of het aantal meldingen van seksueel misbruik in hun beleving is toegenomen geven ze alle vier een ander antwoord. De één heeft het idee dat het aantal meldingen is toegenomen, de ander vraagt zich af of het wel is toegenomen. Weer een ander vindt dat het aantal meldingen wel is toegenomen, maar vraagt zich af of het aantal incidenten ook is toegenomen en de laatste vindt dat het aantal meldingen niet is toegenomen.

Over of de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik kenmerkend is voor de stichting De Zijlen of dat er landelijk een stijging is van het aantal meldingen van seksueel misbruik zijn ze redelijk eensgezind. Wat de landelijke cijfers zijn durven ze niet te zeggen, maar ze zien toch wel dat het een 'hot item' is bij veel meer instellingen in de gehandicaptenzorg.

5.3 De omvang van het seksueel misbruik

Zoals reeds in paragraaf 1.1 is aangegeven bestaat er een vermoeden dat het aantal meldingen van seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996 is toegenomen en dat dit vermoeden is gebaseerd op registraties van het aantal meldingen van seksueel misbruik sinds 1996.

Het vermoeden dat het aantal meldingen van seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke handicap binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996 toegenomen is, is waarschijnlijk toe te

schrijven aan de invoering van het handboek 'ongewenste gebeurtenissen met bijbehorende protocollen en de 'commissie ongewenste gebeurtenissen'. Nu worden niet alleen de zware gevallen van seksueel misbruik gemeld, maar ook de (vermoedens van) ongewenste seksueel getinte handelingen, waardoor het lijkt alsof er een stijging is van het aantal meldingen van seksueel misbruik.

De mening dat er mogelijk niet werkelijk een toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik zou bestaan wordt gedeeld door een overgrote meerderheid van de respondenten. Slechts 11 respondenten (15%) geven aan zelf wel eens een melding van seksueel misbruik te hebben gedaan. Over het algemeen gaat het hier om een verstandelijk gehandicapte die een andere verstandelijk gehandicapte misbruikt. Ook misbruik van een verstandelijk gehandicapte door een medewerker, door iemand van buiten de instelling en door een logé komen voor. Hierbij gaat het om meldingen aan de 'commissie ongewenste gebeurtenissen' en meldingen aan de directie en de inspectie. Bij de constatering van seksueel misbruik is bijna altijd gehandeld volgens het handboek 'ongewenste gebeurtenissen' met bijbehorende protocollen. Verder geven enkele respondenten aan anders gehandeld te hebben en wel door aangifte te doen bij de politie of de problematiek af te laten handelen door het locatiehoofd.

Wat betreft meldingen van seksueel misbruik zegt een kleine minderheid van de respondenten (10%) dat er sprake is van een toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik. Volgens de meeste respondenten (85%) is er geen verschil in het aantal meldingen van seksueel misbruik vergeleken met het aantal meldingen van seksueel misbruik voor de fusie (bijlage 6, tabel 5.3a). Verder zeggen vrijwel alle respondenten (97%) dat het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen niet verschilt van de rest van Nederland zoals blijkt uit bijlage 6, tabel 5.3b.

Naast meldingen van seksueel misbruik zijn er ook vermoedens van seksueel misbruik. Deze vermoedens kunnen, zoals eerder is aangegeven, sinds kort ook gemeld worden bij de 'commissie ongewenste gebeurtenissen'. Elf respondenten (15%) hebben zelf wel eens een vermoeden van seksueel misbruik gehad. Over het algemeen gaat het hier om vermoedens van seksueel misbruik van een verstandelijk gehandicapte door een andere verstandelijk gehandicapte. Ook vermoedens van misbruik van een verstandelijk gehandicapte door een medewerker en door een ouder komen voor. De vermoedens die de respondenten hebben gehad berusten vaak op een eigen waarneming/vermoeden of een mededeling in vertrouwen door bijvoorbeeld een verstandelijk gehandicapte. Bij een vermoeden van seksueel misbruik is niet in alle gevallen gehandeld volgens het handboek 'ongewenste gebeurtenissen'. Er is bijvoorbeeld ook gehandeld door erover te spreken binnen het team of door het vermoeden door te geven aan de clustermanager of het locatiehoofd.

Wat betreft de vermoedens van seksueel misbruik is er volgens de meeste respondenten (93%) geen verschil met de periode voor de fusie (bijlage 6, tabel 5.3c).

De meeste respondenten zeggen dus dat ze geen enkel verschil merken als het gaat om het aantal meldingen en vermoedens van seksueel misbruik na of voor de fusie in 1996. Omdat de stichting De Zijlen echter aangeeft dat er wel een toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik is, is de respondenten toch gevraagd welke factoren van invloed kunnen zijn op deze vermeende toename.

De volgende factoren vinden de respondenten belangrijk voor de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996:

- De media besteden meer aandacht aan seksueel misbruik (96%),
- Medewerkers hebben tegenwoordig meer aandacht voor seksualiteit van verstandelijk gehandicapten (96%),
- Er is meer informatie gekomen met betrekking tot seksueel misbruik (93%),
- Mensen zijn opener en toleranter geworden als het gaat om seksualiteit (87%),
- Het beleid van de stichting maakt dat de medewerkers meer letten op seksueel misbruik (87%),
- De opleidingen zijn veranderd, er is meer aandacht voor het onderwerp seksualiteit (84%),
- De woonvorm is veranderd, er is minder toezicht dan vroeger (78%),
- Medewerkers van tegenwoordig zien minder door de vingers dan vroeger (73%).

Factoren die het minst/niet belangrijk worden gevonden voor de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik zijn:

- De attitude met betrekking tot religie is veranderd, mensen voelen zich minder aangetrokken tot een bepaalde geloofsovertuiging (28%),
- De samenstelling van de sekse van de medewerkers is veranderd, er zijn meer mannen komen werken (25%),
- De samenstelling van de leeftijd van de medewerkers is veranderd, het aantal medewerkers jonger dan 30 is toegenomen (20%),
- De samenstelling van de leeftijd van de verstandelijk gehandicapten is veranderd, het aantal verstandelijk gehandicapten ouder dan 15 is toegenomen (17%),
- De samenstelling van de sekse van verstandelijk gehandicapten is veranderd, er zijn meer vrouwelijke verstandelijk gehandicapten gekomen (10%).

Door de respondenten zijn verder de volgende factoren nog genoemd die mogelijk van belang zijn voor de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik:

- Cliënten worden assertiever en veel eerder serieus genomen,
- De zorg verandert, het is meer individueel gericht en er wordt 'gewoon' meer gepraat over seks,
- Er wordt meer cliëntgericht gewerkt, dus wordt de cliënt intensiever geobserveerd, waardoor er mogelijk meer herkenning van signalen is,
- Het is geen taboe meer, cliënten durven er, als je als begeleider open bent, zelf ook mee te komen,
- Er zijn meer woonvormen gekomen bij de stichting De Zijlen waar bewoners wonen die meer geschikt zijn voor seksualiteit (hoger niveau), waardoor de verleiding voor medewerkers groter is,
- Invoering van de formulieren 'ongewenste gebeurtenissen' heeft ervoor gezorgd dat er meer bekend wordt, vroeger bleef er meer 'hangen' bij het hoofd,
- Maatschappelijke normvervaging,
- Medewerkers werken veel alleen, men kan elkaar niet meer zien werken,
- Men is zich meer bewust van seksueel misbruik en nu alerter,
- De verhoogde werkdruk, stress, etc. zorgt uiteindelijk voor vager wordende normen/waarden en bijbehorende grenzen.

De in de inleiding genoemde cijfers met betrekking tot het aantal meldingen van seksueel misbruik geven geen aanleiding voor een conclusie dat er sprake is van een toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik. De respondenten uit dit onderzoek onderschrijven deze toename ook niet. Wel wordt vaak genoemd dat de belangstelling voor seksueel getinte omgang met en van verstandelijk gehandicapten is toegenomen. De respondenten hebben dan ook wel een duidelijk beeld van de factoren die mogelijk van invloed zijn op de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen. Hierna zal worden onderzocht wat de houding van de medewerkers is ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met verstandelijk gehandicapten. Er mag immers worden aangenomen dat deze houdingen mede van invloed zijn op het voorkomen van seksueel misbruik en de melding daarvan.

5.4 De houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten

Seksualiteit van verstandelijk gehandicapten is een mistig gebied waar vaak weinig over gesproken wordt. Om seksueel misbruik te kunnen plaatsen is het van belang te weten hoe men denkt over lichamelijk contact en seksuele relaties met mensen met een verstandelijke handicap. Er wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen relaties van medewerkers, andere verstandelijk gehandicapten en mensen van buiten de instelling, zoals bijvoorbeeld een vrijwilliger of een ouder. Dit onderscheid is van belang omdat bij deze verschillende soorten relaties sprake is van verschillende situaties, elk met een eigen type afhankelijkheid.

In deze paragraaf wordt ingegaan op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact met verstandelijk gehandicapten en op de houding van de medewerkers ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten typeren. Ook wordt weergegeven hoe deze houdingen worden vastgesteld.

5.4.1 Instrumentontwikkeling

Om de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact met verstandelijk gehandicapten en de houding van de medewerkers ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties met verstandelijk gehandicapten typeren, wordt gebruik gemaakt van de Mokka-schaalanalyse. Een analyse die, met behulp van de gedichotomiseerde items (telkens twee antwoordmogelijkheden), meetinstrumenten vormt. Deze meetinstrumenten, ook wel schalen genoemd, geven weer in welke mate bepaalde items bij elkaar horen en hetzelfde meten. In totaal worden er vijf schalen gemaakt. Er zijn drie schalen die de mate van tolerantie meten ten aanzien van lichamelijk contact met verstandelijk gehandicapten. Hier zal onderscheid gemaakt worden tussen lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte, tussen verstandelijk gehandicapten onderling en tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. En er zijn twee schalen om na te gaan welke vormen van lichamelijk contact op een seksuele relatie duiden. Hier zal onderscheid gemaakt worden tussen lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

De sterkte van een schaal wordt afgelezen aan de homogeniteitscoëfficiënt (H-coëfficiënt). Een schaal moet minimaal een H-coëfficiënt hebben van 0.30. Dan noemt men het echter nog wel een zwakke schaal. Ligt de H-coëfficiënt tussen de 0.40 en de 0.50 dan spreekt men van een matige schaal en een H-coëfficiënt die groter is dan 0.50 duidt op een sterke schaal.

Om mee te mogen doen in een schaal moet een item ook een H-coëfficiënt hebben van minimaal 0.30. De coëfficiënt geeft dan aan of die vorm van lichamelijk contact past in de schaal. De antwoorden op een dergelijke schaal passen dan bij de criteria van het gehanteerde schaalmodel en vormen een patroon.

Voor de eerste drie schalen geldt dat de respondenten 12 mogelijke vormen van lichamelijk contact moesten beoordelen op wel of niet toelaatbaar gedrag (tabel 5.1) en voor de laatste twee schalen geldt dat de respondenten 12 mogelijke vormen van lichamelijk contact moesten beoordelen op wel of niet op seksueel gedrag duidende handelingen (tabel 5.5). Wanneer alle vormen van lichamelijk contact meedoen in de schaal, dan loopt de schaalscore, na optellen van de antwoorden, van 0 tot 12, vanwege het feit dat er in totaal 12 vormen van lichamelijk contact zijn waarmee geanalyseerd wordt. Iemand met een score van 12 zal bijvoorbeeld elk gedrag tolereren en iemand met een score van 0 zal geen enkel gedrag tolereren en afstand houden als het gaat om lichamelijk contact.

Na het uitvoeren van de Mokka-schaalanalyse vallen enkele vormen van lichamelijk contact echter buiten de schaal. Dit kan twee redenen hebben. De eerste reden kan zijn omdat iedereen of niemand het eens is met dit item. En de tweede reden kan zijn dat een vorm van lichamelijk contact niet past in de schaal. De schaalscore zal daardoor dus niet altijd van 0 tot 12 lopen. Wanneer de eerste drie vormen van lichamelijk contact door iedereen worden getolereerd loopt de schaalscore van 3 tot 12. Na het vaststellen van de schaalscore kan tot slot het gemiddelde van de schaal berekend worden. De gemiddelde schaalscore geeft weer hoe de respondenten over het algemeen scoren op een schaal. Anders gezegd, welke vormen van lichamelijk contact ze gemiddeld genomen wel en niet tolereren en welke vormen van lichamelijk contact ze gemiddeld genomen wel en niet op seksueel gedrag vinden duiden.

5.4.2 De houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact met en van verstandelijk gehandicapten

De houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact met en van verstandelijk gehandicapten is driedig. Als eerste is er de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte. Als tweede de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling en tot slot de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Deze drie vormen zullen hieronder besproken worden. Ook wordt gekeken of er samenhangen bestaan tussen deze drie vormen en of er variabelen mee samenhangen.

5.4.2.1 De houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte

Uit tabel 5.1 blijkt dat de respondenten het in belangrijke mate met elkaar eens zijn over welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zij acceptabel vinden en welke niet.

Tabel 5.1 Welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte de respondent acceptabel vindt.

Vormen van lichamelijk contact		Toelaatbaar als beiden het willen	Toelaatbaar als de verstandelijk gehandicapte het wil	Toelaatbaar als de medewerker het wil	Nooit toelaatbaar	N
Een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan		89%	11%			75
Een nachtzoen geven	*	89%	5%		6%	73
De verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten	*	88%	7%		5%	73
Gearmd lopen	*	83%	13%	1%	3%	75
Strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte	*	39%	4%		57%	69
Leren masturberen	*	37%	7%		56%	70
Samen naar een pornofilm kijken	*	25%	7%		68%	73
Bij elkaar in bed liggen	*	16%			84%	74
Samen onder de douche gaan	*	7%			93%	75
Strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte					100%	75
Tongzoenen					100%	75
Geslachtsgemeenschap hebben					100%	75

H = 0.62

* = de vormen van lichamelijk contact die de schaal vormen die de mate van tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte

Een arm om de verstandelijk gehandicapten heen slaan, een nachtzoen geven, de verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten en gearmd lopen vinden de meeste respondenten wel acceptabel als beiden het willen. Over het strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte, leren masturberen en samen naar een pornofilm kijken zijn de meningen van de respondenten meer verdeeld. De overige vormen van lichamelijk contact vinden de meeste respondenten niet acceptabel.

Vormen als het strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte, tongzoenen en geslachtsgemeenschap hebben worden door de respondenten unaniem niet geaccepteerd. De meeste respondenten (79%) zeggen verder dat hun collega's er net zo over denken als zij. Slechts een klein deel van de respondenten (13%) geeft aan niet te weten wat hun collega's acceptabel vinden en wat niet (bijlage 6, tabel 5.4a).

De vormen van lichamelijk contact die de schaal vormen die de tolerantie meet ten aanzien van het lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zijn naar rangorde (hoeveel procent is het er mee eens) weergegeven in bijlage 6, tabel 5.4b en in tabel 5.1. In deze laatste tabel staan ze met een sterretje (*) gemarkeerd. Een voorwaarde voor opname in de schaal is dat de meningen van de respondenten verdeeld zijn over of de vorm van lichamelijk contact wel of niet toelaatbaar is. Voordat er echter een schaal gevormd kan worden zijn de items (weer) gedichotomiseerd. De antwoordmogelijkheden worden daardoor: toelaatbaar als beiden het willen versus toelaatbaar als de verstandelijk gehandicapte het wil, toelaatbaar als de medewerker het wil en nooit toelaatbaar. De items vormen een sterke schaal ($H=0.62$).

5.4.2.2 De houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling

De respondenten zijn het ook in belangrijke mate eens over welke vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling zij wel acceptabel vinden en welke niet (tabel 5.2).

Tabel 5.2 Welke vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling de respondent acceptabel vindt.

Vormen van lichamelijk contact		Toelaatbaar als beiden het willen	Toelaatbaar als één van de twee niet wil	Nooit toelaatbaar	N
Een arm om elkaar heen slaan		100%			73
Gearmd lopen		100%			73
Een nachtzoen geven		100%			73
De verstandelijk gehandicapten bij elkaar op schoot laten zitten	*	99%		1%	73
Strelen van elkaars lichaam	*	94%		6%	69
Samen onder de douche gaan	*	85%		15%	71
Bij elkaar in bed liggen	*	85%		15%	71
Tongzoenen	*	83%		17%	70
Samen naar een pornofilm kijken	*	78%	1%	21%	71
Strelen van elkaars geslachtsdelen	*	78%		22%	69
Geslachtsgemeenschap hebben	*	78%		22%	69
Elkaar leren masturberen	*	70%		30%	70

$H = 0.82$

* = de vormen van lichamelijk contact die de schaal vormen die de mate van tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling

Alle vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling vinden de meeste respondenten acceptabel, zolang beiden het willen.

Veel respondenten (44%) zeggen verder dat zij denken dat hun collega's er net zo over denken als zij. Verder is er een redelijk grote groep respondenten (27%) die aangeeft niet te weten wat hun collega's acceptabel vinden en wat niet (bijlage 6, tabel 5.4c).

Om tot de schaal te komen die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling zijn ook hier de vormen van lichamelijk contact die meedoen in de analyse gedichotomiseerd. De antwoordmogelijkheden worden: toelaatbaar als beiden het willen versus toelaatbaar als één van de twee niet wil en nooit toelaatbaar.

De vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten die samen de schaal vormen zijn naar rangorde (hoeveel procent is het er mee eens) weergegeven in bijlage 6, tabel 5.4d en tabel 5.2. In tabel 5.2 zijn ze met een sterretje (*) gemarkeerd. Een voorwaarde voor de vormen van lichamelijk contact om de schaal te kunnen vormen is dat de meningen van de respondenten verdeeld zijn over of de vorm van lichamelijk contact wel of niet toelaatbaar is. Samen naar een pornofilm kijken, strelen van elkaars geslachtsdelen, geslachtsgemeenschap hebben en elkaar leren masturberen zijn de vormen van lichamelijk contact die hier het minst worden getolereerd. De consistentie in beantwoording is hoog ($H=0.82$).

5.4.2.3 De houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte

Over welke vormen van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte acceptabel zijn en welke niet zijn de respondenten het ook in belangrijke mate eens (tabel 5.3).

Tabel 5.3 Welke vormen van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte de respondent acceptabel vindt.

Vormen van lichamelijk contact		Toelaatbaar als beiden het willen	Toelaatbaar als de verstandelijk gehandicapte het wil	Toelaatbaar als degene van buiten de instelling het wil	Nooit toelaatbaar	N
Een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan	*	93%	3%		4%	73
Gearmd lopen	*	90%	3%		7%	73
Een nachtzoen geven	*	83%	1%		16%	71
De verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten	*	76%	1%		23%	71
Strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte	*	34%	1%		65%	70
Samen naar een pornofilm kijken	*	25%			75%	68
Bij elkaar in bed liggen	*	19%			81%	69
Samen onder de douche gaan	*	17%			83%	69
Leren masturberen	*	16%			84%	68
Tongzoenen	*	14%			86%	69
Strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte	*	14%			86%	69
Geslachtsge-meenschap hebben	*	14%			86%	69

H = 0.86

* = de vormen van lichamelijk contact die de schaal vormen die de mate van tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte

Een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan, gearmd lopen, een nachtzoen geven en de verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten vinden de meeste respondenten wel acceptabel als beiden het willen. Over het strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte zijn de meningen van de respondenten meer verdeeld. De overige vormen van lichamelijk contact vinden de meeste respondenten niet acceptabel. Toch zijn er een aantal respondenten die aangeven dat ze deze vormen wel acceptabel vinden. Zij geven hier dan als reden bij dat er verstandelijk gehandicapten zijn met een hoog verstandelijk niveau en die zelf kunnen aangeven of ze bijvoorbeeld willen tongzoenen of niet. Volgens deze respondenten mogen ze het niet per definitie verbieden en telt niet alleen hun mening of het toelaatbaar is of niet, maar ook die van de verstandelijk gehandicapte.

Een meerderheid van de respondenten (57%) geeft verder aan dat hun collega's er net zo over denken als zij. Ook geeft een redelijk groot deel van de respondenten (31%) aan niet te weten wat hun collega's acceptabel vinden en wat niet (bijlage 6, tabel 5.4e).

Alle vormen van lichamelijk contact zijn opgenomen in de schaal die de tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte meet zo blijkt uit bijlage 6, tabel 5.4f en tabel 5.3, waar de vormen naar rangorde (hoeveel procent is het er mee eens) zijn weergegeven. In deze laatste tabel staan ze met een sterretje (*) gemarkeerd. De vormen zijn ook hier weer gedichotomiseerd voordat ze aan de schaalanalyse onderworpen werden. De antwoordmogelijkheden worden na het dichotomiseren: toelaatbaar als beiden het willen versus toelaatbaar als de verstandelijk gehandicapte het wil, toelaatbaar als degene van buiten de instelling het wil en nooit toelaatbaar. En ook voor deze schaal geldt dat de meningen van de respondenten over of de vormen van lichamelijk contact wel of niet toelaatbaar zijn, (enigszins) verdeeld moeten zijn. Een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan blijkt het meest getolereerd te worden door de respondenten en geslachtsgemeenschap hebben, strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte en tongzoenen het minst. Ook hier hebben we te maken met een sterke schaal ($H=0.86$).

5.4.2.4 Onderlinge samenhang en verdeling van de scores van de drie schalen

Zouden er tussen deze drie schalen samenhangen vastgesteld kunnen worden dan duidt dat mogelijk op 'één dimensie tolerantie' die voor de respondenten het kader vormt waarin men alle drie de situaties beoordeelt. Het blijkt echter dat de tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling van een geheel andere orde is (tabel 5.4). Er blijkt geen enkele samenhang te zijn en er spelen dus andere criteria een rol als het gaat om welke vormen van lichamelijk contact getolereerd worden. De schaal die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte vertoont meer samenhang. Er is een samenhang ($r(s)=0.46$) met de schaal die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en een zwakkere samenhang ($r(s)=0.28$) met de schaal die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling. Dit houdt in dat respondenten die weinig zullen tolereren ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte waarschijnlijk ook weinig zullen tolereren ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapten en tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

Tabel 5.4 De onderlinge samenhangen tussen de drie schalen die de mate van tolerantie meten ten aanzien van lichamelijk contact.

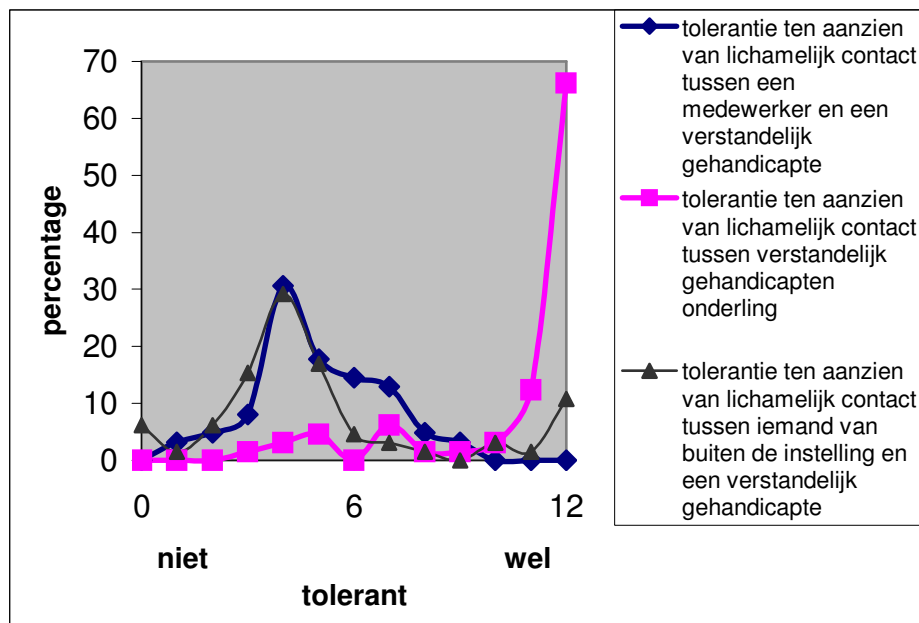
Schalen die de mate van tolerantie meten ten aanzien van lichamelijk contact tussen (niet tolerant – wel tolerant)	Een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	Verstandelijk gehandicapten onderling	Iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte
Een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	(n=62)		
Verstandelijk gehandicapten onderling	0.08 (n=56)	(n=65)	
Iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	0.46** (n=57)	0.28* (n=60)	(n=65)

** $p < 0.01$

* $0.01 < p < 0.05$

De, in paragraaf 5.4.1, besproken werkwijze bij het berekenen van de schaalscores maakt het mogelijk de verdeling van de scores over de drie schalen met elkaar te vergelijken (figuur 1). Elke schaal heeft als laagste (theoretische) score 0 en als hoogste (theoretische) score 12. De top van elke verdeling geeft aan waar de grens ligt voor de meeste respondenten van wat ze wel en niet toelaatbaar vinden. Hoe hoger de top des te meer unanimiteit er onder de respondenten heerst.

Figuur 1 Verdeling van de schaalscores: Schaalscores van de schalen die de tolerantie meten ten aanzien van lichamelijk contact met en van verstandelijk gehandicapten

Bij de schaal die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte ligt de modale score (de score die het meest voorkomt ofwel de top van de grafiek) bij 4. Dit houdt in dat een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan, een nachtzoen geven, de verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten en gearmd lopen door de meeste

respondenten wel getolereerd worden en dat de overige vormen van lichamelijk contact door de meeste respondenten niet of minder getolereerd worden. Omdat de verdeling enigszins scheef is, liggen de gemiddelde score en de mediane score (de score waar evenveel scores boven als onder liggen) iets hoger. De mediane score ligt bij 5 en de gemiddelde score bij 4.9.

De top van de grafiek voor de schaal die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling ligt bij score 12. Ongeveer 65% van de respondenten valt in deze categorie. De meeste respondenten tolereren dus alle vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling. Bij de overige 35% ligt de gemiddelde score (10.7) iets lager. De mediane score is net als de modale score 12. De meeste respondenten tolereren alle vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

De modale score van de schaal die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte ligt net als bij de schaal die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte bij 4. Omdat hier tevens sprake is van een scheve verdeling ligt de gemiddelde score (5) iets hoger. De mediane score is net als de modale score ook 4.

5.4.2.5 Variabelen die van invloed zijn op de drie schalen

Aan het einde van deze paragraaf is gekeken of er samenhangen bestaan tussen de drie verschillende schalen en variabelen als het wel of geen ervaring hebben met meldingen of vermoedens van seksueel misbruik, de opleiding, de sekse, de leeftijd, de functie en de religie van de respondenten.

Het blijkt dat geen van deze variabelen samenhangt met de schalen die de tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte, tussen verstandelijk gehandicapten onderling en tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte (bijlage 6, tabellen 5.4g tot en met 5.4i).

5.4.3 De houding van de medewerkers ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten typeren

De houding van de medewerkers ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten typeren is tweeledig. Als eerste is er de houding ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapten typeren en als tweede de houding ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling typeren. Deze twee vormen worden in deze paragraaf besproken. Tevens zal er gekeken worden of er eventuele samenhangen tussen de verschillende vormen bestaan en of er variabelen samenhangen met deze vormen.

5.4.3.1 De houding ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte typeren

Als het gaat om seksuele relaties blijkt dat de respondenten het in belangrijke mate eens zijn over welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte op een seksuele relatie duiden en welke niet (tabel 5.5).

Tabel 5.5 Welke vormen van lichamelijk contact vindt u tot een seksuele relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte horen?

Vormen van lichamelijk contact		Wel tot een seksuele relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte horend	Niet tot een seksuele relatie tussen verstandelijk gehandicapten onderling horend	N
Gearmd lopen		4%	96%	73
Een arm om elkaar heen slaan		5%	95%	73
Bij elkaar op schoot zitten		5%	95%	73
Een nachtzoen geven		8%	92%	73
Strelen van elkaars lichaam	*	59%	41%	73
Samen naar een pornofilm kijken	*	64%	36%	73
Bij elkaar in bed liggen	*	73%	27%	73
Samen onder de douche gaan	*	85%	15%	73
Elkaar leren masturberen	*	89%	11%	73
Tongzoenen	*	93%	7%	73
Geslachtsgemeenschap hebben	*	93%	7%	73
Strelen van elkaars geslachtsdelen	*	95%	5%	73

H= 0.71

* = de vormen van lichamelijk contact die de schaal vormen die meet welke vormen van lichamelijk contact duiden op een seksuele relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte

Gearmd lopen, een arm om elkaar heen slaan, bij elkaar op schoot zitten en een nachtzoen geven duiden volgens de meeste respondenten niet op een seksuele relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte, maar worden als gewone omgangsvormen gezien. In de vorige paragraaf is reeds besproken in welke mate deze vormen getolereerd worden. Over het strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte en samen naar een pornofilm kijken zijn de meningen van de respondenten verdeeld. De overige vormen van lichamelijk contact vinden de meeste respondenten nog meer duiden op een seksuele relatie. Er zijn echter ook een aantal respondenten die aangeven dat bijvoorbeeld geslachtsgemeenschap hebben niet op een seksuele relatie duidt. Of zij dit werkelijk vinden is maar de vraag. Het meest aannemelijke is dat de vraag verkeerd is beantwoord. Gearmd lopen vinden deze respondenten namelijk wel op een seksuele relatie duiden en geslachtsgemeenschap hebben niet.

Met de Mekkenschaalanalyse is nagegaan welke vormen van lichamelijk contact een hiërarchie vormen naar de mate van seksuele lading. De uitkomsten zijn weergegeven in bijlage 6, tabel 5.4j en tabel 5.5. In de tabel 5.5 staan de vormen gemarkeerd met een sterretje (*). Gearmd lopen, een arm om elkaar heen slaan, bij elkaar op schoot zitten en een nachtzoen geven liggen buiten de hiërarchie en worden niet opgevat als een seksuele relatie. Het strelen van elkaars lichaam is de eerste vorm van lichamelijk contact in de hiërarchie van seksuele relaties. Er is sprake van een sterke schaal (H=0.71).

5.4.3.2 De houding ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling typeren

De respondenten zijn het tevens in belangrijke mate eens over welke vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling op een seksuele relatie duiden en welke niet, zo blijkt uit tabel 5.6.

Tabel 5.6 Welke vormen van lichamelijk contact vindt u tot een seksuele relatie tussen verstandelijk gehandicapten onderling horen?

Vormen van lichamelijk contact		Wel tot een seksuele relatie tussen verstandelijk gehandicapten onderling horend	Niet tot een seksuele relatie tussen verstandelijk gehandicapten onderling horend	N
Een arm om elkaar heen slaan		19%	81%	74
Gearmd lopen		20%	80%	74
Een nachtzoen geven		22%	78%	74
Bij elkaar op schoot zitten		31%	69%	74
Strelen van elkaars lichaam	*	66%	34%	74
Samen naar een pornofilm kijken	*	68%	32%	74
Bij elkaar in bed liggen	*	70%	30%	74
Samen onder de douche gaan	*	73%	27%	74
Elkaar leren masturberen	*	87%	13%	74
Tongzoenen	*	93%	7%	74
Strelen van elkaars geslachtsdelen	*	93%	7%	74
Geslachtsgemeenschap hebben	*	95%	5%	74

H = 0.57

* = de vormen van lichamelijk contact die de schaal vormen die meet welke vormen van lichamelijk contact duiden op een seksuele relatie tussen verstandelijk gehandicapten onderling

Een arm om elkaar heen slaan, gearmd lopen en een nachtzoen geven vinden ze niet duiden op een seksuele relatie tussen verstandelijk gehandicapten onderling. De gedragingen worden vaak geacht te behoren tot het normale gedragsrepertoire. Over het bij elkaar op schoot zitten, het strelen van elkaars lichaam en samen naar een pornofilm kijken zijn de meningen meer verdeeld. De andere vormen van lichamelijk contact duiden volgens de meeste respondenten wel op een seksuele relatie. Ook hier zijn een aantal respondenten die aangeven dat bijvoorbeeld geslachtsgemeenschap hebben niet op een seksuele relatie duidt. Ook hier is het maar de vraag of ze dit werkelijk vinden. De vraag is hier waarschijnlijk ook weer verkeerd beantwoord, omdat deze respondenten gearmd lopen wel weer op een seksuele relatie vinden duiden en geslachtsgemeenschap hebben niet.

In bijlage 6, tabel 5.4k en tabel 5.6 (met * gemarkeerd) staan de gerangordende vormen van lichamelijk contact weergegeven die duiden op een seksuele relatie van verstandelijk gehandicapten onderling. Dezelfde vormen van lichamelijk contact als bij de relatie medewerker en verstandelijk gehandicapte vormen de schaal die de hiërarchie meet naar seksuele lading tussen verstandelijk gehandicapten onderling. Geslachtsgemeenschap hebben wordt hier het meest gezien als vorm die duidt op een seksuele relatie en strelen van elkaars lichaam wordt relatief het minst gezien als vorm van lichamelijk contact die duidt op een seksuele relatie van verstandelijk gehandicapten onderling. Wel vinden twee maal zoveel respondenten “het strelen van elkaars lichaam” behoren tot een seksuele relatie, dan ze “bij elkaar op schoot zitten” vinden behoren tot een dergelijke relatie. De laatste behoort dan ook niet tot de schaal “sexueel lichamelijk contact”.

5.4.3.3 Onderlinge samenhang en verdeling van de scores van de twee schalen

Tussen de twee schalen kan een samenhang ($r(s)=0.48$) vastgesteld worden die duidt op ‘één dimensie seksuele relaties’ die voor de respondenten het kader vormt waarin men alle twee de situaties beoordeelt (tabel 5.7).

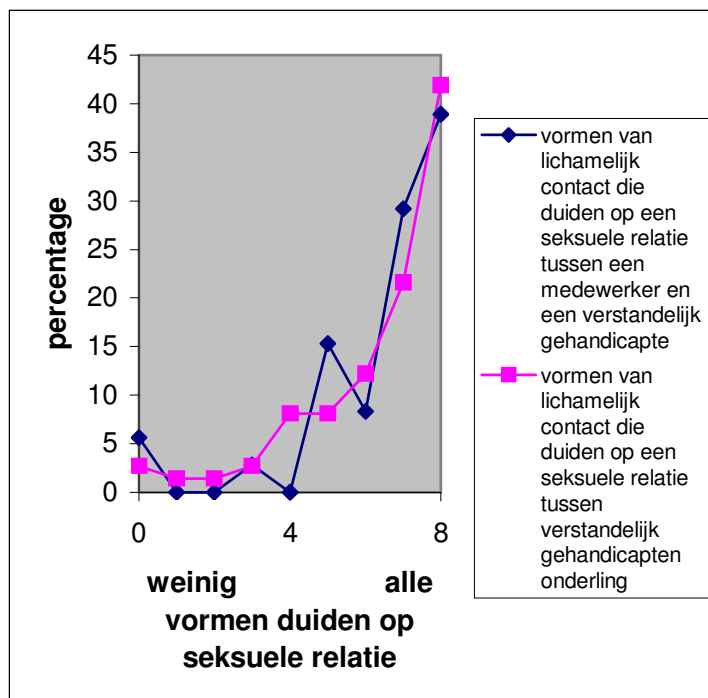
Tabel 5.7 De onderlinge samenhangen tussen de twee schalen die meten welke vormen van lichamelijk contact duiden op een seksuele relatie.

Schalen die meten welke vormen van lichamelijk contact duiden op een seksuele relatie tussen (uitgesproken seksueel gedrag – beginnend seksueel gedrag)	Een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	Verstandelijk gehandicapten onderling
Een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	(n=72)	
Verstandelijk gehandicapten onderling	0.48** (n=72)	(n=74)

** $p < 0.01$

De schaalanalyses bleken dezelfde vormen van lichamelijk contact te bevatten die laten zien welke vormen van lichamelijk contact duiden op een seksuele relatie, zowel in de situatie medewerker en verstandelijk gehandicapte en de situatie verstandelijk gehandicapten onderling. Ook de verdeling van de schaalscores van de twee schalen komt sterk overeen (figuur 2). En hiervoor bleek ook al een correlatie van $r(s)=0.48$. Blijkbaar is er veel overeenstemming over wat een seksuele relatie is en wat niet (ongeacht de situatie).

Figuur 2 Verdeling van de schaalscores: Schaalscores van de schalen die meten welke vormen van lichamelijk contact duiden op seksueel gedrag met en van verstandelijk gehandicapten

De schalen die de meten welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling duiden op een seksuele relatie loopt van 0 tot en met 8. Dit komt omdat de eerste vier vormen van lichamelijk contact in beide schalen buiten de schaal valt vanwege de grote mate van onderlinge overeenstemming.

Bij zowel de schaal die meet welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte duiden op een seksuele relatie als de schaal die meet welke vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling duiden op een seksuele relatie ligt de modale score (de score die het meest voorkomt ofwel de top van de grafiek) bij 8. Dit houdt in dat de meeste respondenten alle vormen van lichamelijk contact uit de schaal typerend vinden voor een seksuele relatie. Omdat dit toch niet voor alle respondenten geldt liggen beide gemiddelde scores (beide 6.5) en liggen de mediane scores (beide 7) iets lager.

5.4.3.4 Variabelen die van invloed zijn op de twee schalen

Tot slot van deze paragraaf is gekeken of er samenhangen bestaan tussen de twee schalen en variabelen als het wel of geen ervaring hebben met meldingen of vermoedens van seksueel misbruik, de opleiding, de sekse, de leeftijd, de functie en de religie van de respondenten.

De functie van de respondent hangt samen met de schaal die meet welke vormen van lichamelijk contact typerend zijn voor een seksuele relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte' (bijlage 6, tabel 5.4l). Dat wil zeggen, hoe hoger de functie van de respondent, hoe meer vormen van lichamelijk contact worden gezien als seksueel gedrag.

Ook de opleiding van de respondent hangt samen met deze schaal (bijlage 6, tabel 5.4m). Dat betekent dat hoe hoger de opleiding van de respondent, hoe meer vormen van lichamelijk contact als seksueel gedrag worden gezien. De overige variabelen hangen niet samen met deze twee schalen.

5.5 De informatie-uitwisseling met betrekking tot seksualiteit van een verstandelijk gehandicapte

Veel respondenten geven aan dat er over het algemeen steeds meer over seksualiteit van mensen met een verstandelijke handicap wordt gesproken dan voorheen. Daarbij wordt in dit rapport onder seksualiteit verstaan: het praten over seksuele relaties, over geslachtsgemeenschap, over seksueel misbruik en over seksuele voorlichting.

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op seksuele voorlichting en overleg over seksualiteit. Als tweede zal de deskundigheidsbevordering behandeld worden. Tot slot zal de informatie-uitwisseling op de opleiding van de respondent aan de orde komen.

5.5.1 Seksuele voorlichting en overleg over seksualiteit

Van Berlo (1995) gaf in zijn onderzoek aan dat praten over seksualiteit essentieel wordt gevonden. Wanneer medewerkers onderling praten, worden signalen eerder uitgewisseld, komt misbruik eerder aan het licht en kan ook aan de orde komen welke risico's je als medewerker loopt. Voorlichting geven aan verstandelijk gehandicapten betekent dat deze weten wat seksualiteit kan inhouden, dat ze leren wat ze zelf prettig vinden en dat ze beter in staat zijn om nee zeggen.

Tabel 5.8 Wordt er binnen de stichting De Zijlen seksuele voorlichting gegeven aan verstandelijk gehandicapten en overleg gepleegd over seksualiteit.

Wordt er binnen de stichting	Ja, regelmatig	Ja, incidenteel	Nee	Weet niet	N
Seksuele voorlichting gegeven aan verstandelijk gehandicapten	22%	58%	0%	20%	74
Overlegd over seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	65%	31%	3%	1%	74
Overlegd over seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling	18%	51%	27%	4%	73
Overlegd over seksualiteit tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	51%	45%	4%	0%	72

De meeste respondenten (80%) zeggen dat er binnen de stichting De Zijlen wel seksuele voorlichting wordt gegeven aan mensen met een verstandelijke handicap (tabel 5.8).

Binnen het team, waarin de respondenten werkzaam zijn, wordt ook regelmatig overleg gepleegd over seksualiteit. Het meeste overleg vindt plaats over de onderwerpen seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en seksualiteit tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte.

Over de omvang van de seksuele voorlichting (bijlage 6, tabel 5.5a) zijn de meningen van de respondenten erg verdeeld. Slechts 41% van de respondenten zegt dat de omvang voldoende is. Meer dan de helft van de respondenten (59%) vindt eerder dat er te weinig tijd wordt besteed aan seksuele voorlichting. Een zelfde soort beeld geldt voor de omvang van het overleg over seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapten en tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Ook hier geven meer dan de helft van de respondenten aan dat er te weinig tijd wordt besteed aan overleg over seksualiteit. Over de omvang van het overleg over seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling zijn de respondenten nog het meest tevreden.

De respondenten die ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik vinden vaker dat de omvang van deze vormen van overleg niet voldoende zijn dan respondenten die geen ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik (bijlage 6, tabel 5.5b). Het wel of geen ervaring hebben met vermoedens van seksueel misbruik, de opleiding, de sekse, de leeftijd, de functie en de religie van de hangen niet samen met de omvang van de seksuele voorlichting en het overleg over seksualiteit.

5.5.2 Deskundigheidsbevordering

Voldoende kennis is een noodzaak om op een juiste manier seksuele voorlichting te kunnen geven aan verstandelijk gehandicapten en binnen het team te kunnen overleggen over seksualiteit. Deze kennis kan verkregen worden door middel van deskundigheidsbevordering. Daarbij moet onderscheid worden gemaakt tussen de onderwerpen seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik. Welke signalen de respondenten vinden duiden op seksueel misbruik is weergegeven in bijlage 7.

Tabel 5.9 Het oordeel over de onderwerpen op het gebied van de deskundigheidsbevordering.

Wordt er aan deskundigheidsbevordering gedaan ten aanzien van	Ja	Nee	Weet niet	N
Seksualiteit	53%	17%	30%	70
Het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik	25%	38%	37%	72

Binnen de stichting De Zijlen wordt volgens de respondenten meer aan deskundigheidsbevordering ten aanzien van seksualiteit gedaan dan ten aanzien van het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik, zo blijkt uit tabel 5.9. Verder is het percentage respondenten dat aangeeft dit niet te weten erg groot.

De meeste respondenten, respectievelijk 46% en 62%, geven dan ook aan dat de omvang van de deskundigheidsbevordering niet voldoende is (bijlage 6, tabel 5.5c). Er wordt volgens hen te weinig aan deskundigheidsbevordering ten aanzien van seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik gedaan.

Er zijn geen variabelen die samenhangen met het oordeel over de omvang van de deskundigheidsbevordering ten aanzien van seksualiteit en het signaleren en omgaan met seksueel misbruik (bijlage 6, tabel 5.5d).

De meeste respondenten blijken behoefte te hebben aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot de onderwerpen seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik, respectievelijk 65% en 69% (bijlage 6, tabel 5.5e). Ook blijkt een ruime meerderheid wel eens te hebben meegedaan aan enige vorm van deskundigheidsbevordering met betrekking tot deze onderwerpen. Voorbeelden die ze noemen zijn onder andere een cursus bij de Rutgerstichting, een teamdag/forumdag, lezingen, discussies, weerbaarheidstrainingen, workshops en een themadag seksualiteit vanuit de stichting zelf. Respondenten die ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik geven vaker aan geen behoefte te hebben aan deskundigheidsbevordering ten aanzien van seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik dan respondenten die geen ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik. Andere variabelen blijken niet samen te hangen met de behoefte aan deze deskundigheidsbevordering (bijlage 6, tabel 5.5f). Ook hangen de variabelen niet samen met het meedoen aan de vormen van deskundigheidsbevordering (bijlage 6, tabel 5.5g).

5.5.3 Aandacht voor seksualiteit tijdens de gevolgde opleiding

De gevolgde opleiding van de respondenten kan tevens bijdragen aan de kennis om seksuele voorlichting te kunnen geven aan verstandelijk gehandicapten en binnen het team te kunnen overleggen over seksualiteit. Ook hierbij is onderscheid gemaakt tussen de onderwerpen seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik.

Tabel 5.10 Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik.

Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan	Ja, voldoende	Ja, maar onvoldoende	Nee	N
Seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	21%	35%	44%	71
Seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling	25%	44%	31%	71
Seksualiteit tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	10%	26%	64%	70
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	22%	40%	38%	71
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	14%	42%	44%	70
Seksueel misbruik tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	12%	26%	62%	69

De meeste respondenten vinden dat er tijdens hun opleiding onvoldoende of geen aandacht is besteed aan de onderwerpen seksualiteit en het signaleren en omgaan met seksueel misbruik (tabel 5.10).

Voorals seksueel gedrag met iemand van buiten de instelling kreeg te weinig aandacht.

Vrouwen geven vaker aan dan mannen dat er geen aandacht voor de onderwerpen seksualiteit en het signaleren en omgaan met seksueel misbruik met en van verstandelijk gehandicapten (bijlage 6, tabel 5.5h). Verder blijkt dat respondenten die ervaring hebben met vermoedens van seksueel misbruik vaker vinden dat er geen sprake is voor aandacht voor seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling dan respondenten die hier geen ervaring mee hebben. Met de overige vormen van aandacht voor seksualiteit en het signaleren en omgaan met seksueel misbruik hangt deze variabele niet samen. Ook de andere variabelen hangen niet samen met de aandacht voor seksualiteit en het signaleren en omgaan met seksueel misbruik.

5.6 Het beleid met betrekking tot seksuele relaties en seksueel misbruik met en van verstandelijk gehandicapten

Na de fusie in 1996 is binnen de stichting De Zijlen beleid ontwikkeld met betrekking tot seksualiteit en seksueel misbruik. Zo is het handboek 'ongewenste gebeurtenissen' met bijbehorende protocollen opgesteld waarin precies staat beschreven hoe te handelen bij een vermoeden of melding van seksueel misbruik. In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan hoe de respondenten het beleid met betrekking tot seksualiteit en seksueel misbruik ervaren. Er wordt ingegaan op het beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg bij een melding van seksueel misbruik.

5.6.1 Is er sprake van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik

In deze paragraaf zal ingegaan worden op de vraag of de respondenten vinden dat er sprake is van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik.

Tabel 5.11 Is er sprake van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik

Is er sprake van beleid ten aanzien van	Ja	Nee	Weet niet	N
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapten	69%	3%	28%	71
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	38%	6%	56%	73
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	72%	6%	22%	71
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	43%	6%	51%	67

Meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat er wel sprake is van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en dat er geen sprake is, of dat ze niet weten of er sprake is, van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling (tabel 5.11).

Respondenten die ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik geven vervolgens vaker aan dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte dan respondenten die hier geen ervaring mee hebben (bijlage 6, tabel 5.6a). Vrouwen geven verder ook vaker aan dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van seksuele relaties en het signaleren en omgaan met seksueel misbruik met en van verstandelijk gehandicapten dan mannen.

5.6.2 Is het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik bekend

Of het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik bij de respondenten bekend is, of ze vinden dat het op schrift staat, of het in de praktijk wordt gebracht en of het op een juiste manier inspeelt op seksuele relaties en seksueel misbruik wordt in deze paragraaf behandeld.

Tabel 5.12 Is het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik bekend

Is het beleid bekend ten aanzien van	Ja	Nee	Weet niet	N
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	47%	44%	9%	73
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	31%	45%	24%	74
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	63%	29%	8%	68
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	37%	42%	21%	67

Alleen het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte wordt door de meeste respondenten als bekend ervaren (tabel 5.12). De overige vormen van beleid zijn bij veel respondenten niet bekend.

Tabel 5.13 Staat het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik op schrift

Staat het beleid op schrift ten aanzien van	Ja	Nee	Weet niet	N
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	56%	4%	40%	73
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	20%	12%	68%	74
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	64%	3%	33%	70
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	30%	3%	67%	66

Van het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte wordt door iets meer dan de helft van de respondenten gezegd dat het op schrift staat (tabel 5.13). Het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten staat volgens meer dan de helft van de respondenten niet op schrift.

Tabel 5.14 Wordt het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik in de praktijk gebracht

Wordt het beleid in praktijk gebracht ten aanzien van	Ja	Nee	Weet niet	N
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	33%	11%	56%	72
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	28%	10%	62%	74
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	57%	3%	40%	67
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	33%	9%	58%	67

Alleen over het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zijn de meningen van de respondenten verdeeld (tabel 5.14). Ongeveer de helft van de respondenten zegt dat dit beleid wel in de praktijk wordt gebracht en de andere helft zegt niet te weten of het beleid in de praktijk wordt gebracht. Ook voor de overige vormen van beleid geldt dat de meeste respondenten niet weten of het in de praktijk wordt gebracht.

Tabel 5.15 Of het beleid op een juiste manier inspeelt op seksuele relaties en seksueel misbruik

Speelt het beleid op een juiste manier in op	Ja	Nee
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	47%	53%
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	28%	72%
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	68%	32%
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	35%	65%

De meeste respondenten (respectievelijk 72% en 65%) geven aan dat het beleid niet op een juiste manier inspeelt op seksuele relaties en seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling (tabel 5.15). Over of het beleid op een juiste manier inspeelt op seksuele relaties en seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zijn de meningen verdeeld. Iets minder dan de helft van de respondenten vindt dat het beleid wel goed inspeelt op de seksuele relaties en iets meer dan de helft van de respondenten vindt het beleid niet op een juiste manier inspeelt op seksueel misbruik. De redenen die de respondenten opgeven voor het wel of niet op een juiste manier inspelen van het beleid op deze onderwerpen zijn in bijlage 8 weergegeven.

Vrouwen geven vervolgens vaker aan dat het beleid niet goed inspeelt op seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en op seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling dan mannen (bijlage 6, tabel 5.6b). Verder geven respondenten die jonger zijn dan 30 jaar vaker aan dat het beleid niet goed inspeelt op seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling, dan respondenten die ouder zijn dan 30 jaar. En respondenten met een hogere functie geven ook vaker aan dat het beleid niet goed inspeelt op seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

5.6.3 Biedt het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik voldoende houvast

De volgende vraag die van belang is, is de vraag of het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik voldoende houvast biedt voor de respondenten.

Tabel 5.16 Biedt het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik voldoende houvast

Biedt het beleid voldoende houvast ten aanzien van	Ja	Nee	Weet niet	N
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	20%	9%	71%	70
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	64%	15%	21%	74
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	43%	13%	44%	69
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	25%	20%	55%	67

De meeste respondenten geven aan dat alleen het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling voldoende houvast biedt (tabel 5.16). De overige vormen van beleid bieden volgens de meeste respondenten niet voldoende houvast of ze geven aan dat ze niet weten of het voldoende houvast biedt.

5.6.4 Is er behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik

Deze paragraaf gaat over of de respondenten wel of geen behoefte hebben aan beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik.

Tabel 5.17 Is er behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik

Is er behoefte aan beleid ten aanzien van	Ja	Nee	Weet niet	N
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	59%	28%	13%	69
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	64%	15%	21%	73
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	73%	21%	6%	68
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	75%	10%	15%	67

De behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik blijkt groot te zijn (tabel 5.17). De behoefte aan beleid ten aanzien van seksueel misbruik is echter groter dan de behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties.

Er blijkt verder geen enkele variabelen samen te hangen met de behoefte aan beleid op deze gebieden (bijlage 6, tabel 5.6c).

5.6.5 Beleid ten aanzien van de nazorg

In deze paragraaf wordt ingegaan op het beleid ten aanzien van de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden. Het gaat hier om alle betrokkenen, zoals het slachtoffer, de dader, het team en de mensen van buiten de instelling zoals bijvoorbeeld familie en vrienden.

Onder nazorg wordt verstaan: De gesprekken die gevoerd worden door deskundigen op het gebied, werkzaam binnen de instelling en de eventuele doorverwijzingen naar andere hulpverleningsinstellingen.

Tabel 5.18 *Beleid ten aanzien van de nazorg.*

Beleid ten aanzien van de nazorg	Ja	Nee	Weet niet	N
Is er beleid ten aanzien van de nazorg van het slachtoffer?	33%	7%	60%	73
Is er beleid ten aanzien van de nazorg van het team?	22%	11%	67%	70
Is er beleid ten aanzien van de nazorg van betrokkenen van buiten de instelling van het slachtoffer?	14%	7%	79%	73
Is er beleid ten aanzien van de medewerker dader van seksueel misbruik?	27%	6%	67%	69
Is er beleid ten aanzien van verstandelijk gehandicapten als dader van seksueel misbruik?	27%	6%	67%	69
Is er beleid ten aanzien van iemand van buiten de instelling als dader van seksueel misbruik?	25%	4%	71%	71

Een ruime meerderheid van de respondenten geeft aan dat ze niet weten of er sprake is van beleid of dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van welke vorm van nazorg dan ook wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden (tabel 5.18).

Uit bijlage 6, tabel 5.6d blijken een aantal variabelen samen te hangen met of de respondent aangeeft dat er sprake is van beleid ten aanzien van bepaalde vormen van nazorg.

Zo blijkt dat respondenten die ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik vaker aangeven dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van de nazorg van betrokkenen van buiten de instelling en beleid ten aanzien van iemand van buiten de instelling als dader van seksueel misbruik, dan respondenten die geen ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik.

Respondenten die ervaring hebben met vermoedens van seksueel misbruik geven vaker aan dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van de nazorg van betrokkenen van buiten de instelling en beleid ten aanzien van de nazorg van verstandelijk gehandicapten als dader van seksueel misbruik, dan respondenten die hier geen ervaring mee hebben.

Respondenten met een hogere opleiding geven vaker aan dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van de nazorg van de verstandelijk gehandicapte als dader van seksueel misbruik, dan respondenten met een lagere opleiding.

Vrouwen geven vaker aan dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van de nazorg van de medewerker als dader van seksueel misbruik, beleid ten aanzien van de nazorg van de verstandelijk gehandicapte als dader van seksueel misbruik en beleid ten aanzien van de nazorg van iemand van buiten de instelling als dader van seksueel misbruik, dan mannen. Respondenten die jonger zijn dan 30 jaar geven ook vaker aan dat er geen sprake is van deze vormen van beleid ten aanzien van de nazorg, dan respondenten die ouder zijn dan 30 jaar.

De meeste respondenten geven verder aan dat het beleid van de stichting niet op een juiste manier inspeelt op de nazorg van het slachtoffer (67%) en de dader (77%) van seksueel misbruik (bijlage 6, tabel 5.6e). De redenen voor het wel of niet op een juiste manier inspelen van het beleid worden tevens weer in bijlage 8 weergegeven.

Respondenten die ouder zijn dan 30 jaar geven vaker aan dat dit beleid niet op een juiste manier inspeelt op de nazorg van de dader dan respondenten die jonger zijn dan 30 jaar (bijlage 6, tabel 5.6f).

5.6.6 De rapportcijfers voor de verschillende vormen van beleid

De rapportcijfers die de respondenten geven aan het beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden worden in deze paragraaf behandeld.

Tabel 5.19 De rapportcijfers voor het beleid

Beleid ten aanzien van	Rapportcijfer
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	6.4
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	5.7
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	6.8
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	5.7
De nazorg van het slachtoffer seksueel misbruik	5.7
De nazorg van de dader van seksueel misbruik	5.3

Alleen het beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zijn met een 6 of hoger beoordeeld (tabel 5.19). De overige vormen van beleid worden lager gewaardeerd. De nazorg van de dader van seksueel misbruik zelfs met een 5.3. Het gemiddelde rapportcijfer (een algemene beoordeling) voor het beleid ten aanzien van seksuele relaties is een 6.1. Het overeenkomstige gemiddelde cijfer voor het beleid ten aanzien van seksueel misbruik in het algemeen is een 6.3. De nazorg in z'n algemeenheid wordt met een 5.5 beoordeeld. De rapportcijfers ten aanzien van de nazorg van het slachtoffer en de dader zijn reeds gemiddelde cijfers. Een specificering van deze twee vormen van beleid is te vinden in bijlage 6, tabel 5.6g.

De gemiddelde rapportcijfers blijken niet erg hoog te zijn.

De respondenten hebben zelf ook suggesties gegeven ter verbetering van dit beleid. Deze worden in bijlage 8 weergegeven.

5.7 Factoren die mogelijk van invloed zijn op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten

De belangrijkste vraag in dit rapport is welke factoren van invloed kunnen zijn op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met verstandelijk gehandicapten. In paragraaf 5.4.2 en paragraaf 5.4.3 is reeds gekeken of de variabelen als het wel of geen ervaring hebben met meldingen en vermoedens van seksueel misbruik, de opleiding, de sekse, de leeftijd, de functie en de religie van de respondenten samenhangen met deze houdingen.

In deze paragraaf zal nagegaan worden of de variabelen als de informatie-uitwisseling (paragraaf 5.5) en het beleid (paragraaf 5.6) samenhangen met de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met verstandelijk gehandicapten.

Van de variabele informatie-uitwisseling hangen de onderdelen als seksuele voorlichting aan verstandelijk gehandicapten, deskundigheidsbevordering en de opleiding en de aandacht voor seksualiteit geen van allen samen met de drie schalen die de mate van tolerantie meten ten aanzien van lichamelijk contact (bijlage 6, tabel 5.7a tot en met 5.7c). Alleen het onderdeel 'overleg over seksualiteit' hangt samen met schaal die de mate van tolerantie meet ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Respondenten die aangeven dat er sprake is van overleg over seksualiteit zijn toleranter ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte dan respondenten die aangeven dat er geen sprake is van overleg over seksualiteit. Het overleg over seksualiteit hangt verder niet samen met een andere vorm van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact.

Geen enkel onderdeel van de variabele informatie-uitwisseling hangt verder samen met de schalen die meten welke vormen van lichamelijk contact seksuele relaties typeren (bijlage 6, tabel 5.7d en 5.7e).

Variabelen als het beleid ten aanzien van seksuele relaties, het beleid ten aanzien van seksueel misbruik en het beleid ten aanzien van de nazorg hangen geen van allen samen met de drie schalen die de mate van tolerantie meten ten aanzien van lichamelijk contact. Deze variabelen hangen tevens geen van allen samen met de twee schalen die meten welke vormen van lichamelijk contact seksuele relaties typeren (bijlage 6, tabellen 5.7f tot en met 5.7j).

6. Conclusies

6.1 Inleiding

De aanleiding van deze studie is de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik van verstandelijk gehandicapten binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996. Al in een vroeg stadium van analyse blijkt dat er niet daadwerkelijk een toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik is vast te stellen, waardoor dit onderwerp in dit rapport niet centraal wordt gesteld.

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de factoren die mogelijk van invloed zijn op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten.

De bijbehorende vraagstellingen zijn:

- Hoe schatten de medewerkers de omvang van het seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996 in?
- Welke houding hebben de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten?
- Welke factoren zijn mogelijk van invloed op of hangen samen met de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten?

6.2 Het aantal meldingen van seksueel misbruik

Het vermoeden van de stichting De Zijlen dat er een toename zou zijn van het aantal meldingen van seksueel misbruik wordt niet gesteund door de registraties sinds de fusie in 1996. Uit deze registraties blijkt dat het aantal meldingen van seksueel misbruik aan de directie en de inspectie ongeveer hetzelfde blijft door de jaren heen. Door de invoering van het handboek en het instellen van de commissie 'ongewenste gebeurtenissen', met de bijbehorende protocollen, worden niet meer alleen deze 'zware gevallen' van seksueel misbruik gemeld, maar ook alle ongewenste seksueel getinte handelingen bij verstandelijk gehandicapten. Het is zeer waarschijnlijk dat daarom sinds 1996 het cijfer van het totale aantal meldingen flink is gestegen.

Deze veronderstelling wordt gedeeld door een groot aantal van de respondenten. Slechts 15% van de respondenten geeft namelijk aan zelf wel eens een melding van seksueel misbruik te hebben gedaan en 85% van de respondenten geeft aan geen enkel verschil te merken als het gaat om het aantal meldingen dat ze gedaan hebben na of voor de fusie in 1996. Ook het percentage respondenten dat aangeeft zelf wel eens een vermoeden van seksueel misbruik te hebben gehad is slechts 15% en 93% van de respondenten merkt geen verschil in het aantal vermoedens dat ze hebben gehad na of voor de fusie.

De geregistreerde gevallen laten dus geen toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik zien. Wel blijkt volgens de respondenten dat er een toename is van het aantal seksueel getinte handelingen. Dit komt waarschijnlijk door de invoering van het handboek 'ongewenste gebeurtenissen'. De respondenten geven tevens aan dat het aantal meldingen van seksueel misbruik volgens hen niet is gestegen.

6.3 De mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact

De opvattingen van de respondenten ten aanzien van lichamelijk contact zullen mogelijk van grote invloed zijn op het voorkomen van seksueel misbruik en de meldingen daarvan.

Wanneer er gekeken wordt naar de houding van de respondenten ten aanzien van welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte getolereerd worden, blijkt dat een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan, een nachtzoen geven, de verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten en gearmd lopen de vormen van lichamelijk contact zijn die hier door de meeste respondenten wel getolereerd worden. Het strelen van het lichaam van de verstandelijk

gehandicapte is hier de grens tussen wel en niet getolereerd worden. Geslachtsgemeenschap hebben, strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte en tongzoenen, zijn de vormen die niet toelaatbaar geacht worden.

De overgrote meerderheid van de respondenten staat alle vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten toe.

De vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling die relatief het vaakst worden afgewezen zijn strelen van elkaars geslachtsdelen, geslachtsgemeenschap hebben en elkaar leren masturberen. Een arm om elkaar heen slaan, gearmd lopen, een nachtzoen geven en de verstandelijk gehandicapten bij elkaar op schoot laten zitten worden altijd getolereerd.

Tot slot is er gekeken naar de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Hier blijkt een vergelijkbaar beeld aanwezig te zijn als bij de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte. Dezelfde vormen van lichamelijk contact worden wel en niet getolereerd.

Opmerkelijk is het ontbreken van een samenhang tussen de tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling. Tolerant zijn ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling wil nog niet zeggen dat de respondenten ook tolerant zijn ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte.

6.4 Wat wordt verstaan onder een seksuele relatie

Vervolgens is gekeken naar wat onder een seksuele relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte wordt verstaan en dan blijkt dat gearmd lopen, een arm om elkaar heen slaan, bij elkaar op schoot zitten en een nachtzoen geven volgens de meeste respondenten niet duiden op een seksuele relatie. De grens tussen wat wel of niet duidt op een seksuele relatie ligt bij het strelen van elkaars lichaam (59% wel en de rest niet). De overige vormen van lichamelijk contact ziet een nog groter deel van de respondenten als een vorm van een seksuele relatie. Geslachtsgemeenschap hebben, het strelen van elkaars geslachtsdelen, en tongzoenen ziet bijna iedereen als seksueel gedrag.

Bij relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling blijken dezelfde vormen van lichamelijk contact als seksueel gedrag opgevat te worden. Een arm om elkaar heen slaan, gearmd lopen, een nachtzoen geven en bij elkaar op schoot zitten wordt door de meeste respondenten niet als seksuele relatie gezien. De grens ligt weer bij het strelen van elkaars lichaam.

6.5 Opvattingen over de informatie-uitwisseling

Met betrekking tot de informatie-uitwisseling geven de respondenten aan dat er regelmatig seksuele voorlichting wordt gegeven aan verstandelijk gehandicapten en dat er ook regelmatig overleg gepleegd wordt over seksualiteit. Over de omvang hiervan zijn de meningen echter verdeeld. Slechts 41% van de respondenten zegt dat de omvang voldoende is.

Het percentage respondenten dat aangeeft niet te weten of er aan deskundigheidsbevordering wordt gedaan ten aanzien van seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik is erg groot, respectievelijk 30% en 37%. De meeste respondenten geven dan ook aan dat er te weinig aan deskundigheidsbevordering ten aanzien van seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik wordt gedaan. De behoefte aan de deskundigheidsbevordering is groot.

Als gekeken wordt naar de ervaringen tijdens de opleiding dan blijkt dat de meeste respondenten vinden dat er onvoldoende of geen aandacht is besteed aan de onderwerpen seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik.

6.6 Opvattingen over het beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg

Meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat er wel sprake is van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en dat er geen sprake is, of dat ze niet weten of er sprake is, van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

De meeste respondenten zijn verder van mening dat het beleid niet goed inspeelt op seksuele relaties en seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling. Over of het beleid op een juiste manier inspeelt op seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zijn de meningen verdeeld. De helft van de respondenten zegt van wel, de andere helft zegt van niet. Een kleine meerderheid van de respondenten geeft verder aan dat het beleid wel goed inspeelt op seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte.

Ondanks dat de respondenten aangeven dat er niet altijd sprake is van beleid dat goed ingaat op seksuele relaties en seksueel misbruik, geven ze wel aan dat het beleid voldoende houvast biedt, maar dat ze meer behoefte hebben aan beleid ten aanzien van deze onderwerpen.

Van de nazorg van zowel het slachtoffer als de dader is volgens de meeste respondenten geen sprake. Ook geven ze aan dat het beleid niet voldoende inspeelt op de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden.

De cijfers die uiteindelijk gegeven worden aan de verschillende vormen van beleid zijn niet erg hoog. Zo wordt het beleid ten aanzien van seksuele relaties beoordeeld met een 6.1. Het beleid ten aanzien van seksueel misbruik met een 6.3 en de nazorg wordt slechts beoordeeld met een 5.5.

6.7 Verklaringen voor de verschillen in de mate van tolerantie en de verschillen in opvattingen over welke vormen van lichamelijk contact op een seksuele relatie duiden

Het aantal (onderzochte) variabelen dat uiteindelijk van invloed is op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met verstandelijk gehandicapten is gering.

Variabelen als het wel of geen ervaring hebben met meldingen of vermoedens van seksueel misbruik, de opleiding, de sekse, de leeftijd, de functie, de religie, de informatie-uitwisseling en het beleid hangen geen van allen samen met de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

Met de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte hangt een onderdeel van de variabele informatie-uitwisseling samen. Het blijkt dat respondenten die aangeven dat er sprake is van overleg over seksualiteit toleranter zijn ten aanzien van dit lichamelijk contact dan respondenten die aangeven dat er geen sprake is van overleg over seksualiteit.

De functie van de respondenten hangt samen met de houding van de medewerkers ten aanzien van vormen van lichamelijk contact die een seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte typeren. Dit houdt in dat hoe hoger de functie van de respondent, hoe meer vormen van lichamelijk gedrag als seksuele relatie worden aangeduid.

Tot slot hangt de variabele opleiding samen met de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact die een seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling typeren. Het blijkt dat hoe hoger de opleiding van de respondent is, hoe meer vormen van lichamelijk contact als seksuele relatie worden aangeduid.

7. Aanbevelingen

7.1 Aanbevelingen om de houdingen van de medewerkers en het beleid van de stichting ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties op elkaar af te stemmen

Uit het onderzoek is niet gebleken dat er een toename is van het aantal meldingen van seksueel misbruik sinds de fusie in 1996. Het beleid van de stichting gaat daar echter wel van uit. De meeste medewerkers gaan niet uit van een toename waardoor men mogelijk geen draagvlak onder de medewerkers creëert. Openheid ten aanzien van de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik, het bijbehorende beleid en het gebruik van het handboek 'ongewenste gebeurtenissen' met bijbehorende protocollen zullen in de toekomst kunnen zorgen voor meer duidelijkheid en overeenstemming tussen de houdingen van beide partijen, waardoor men gemakkelijker een draagvlak voor het beleid kan creëren.

De openheid met betrekking tot de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik kan bereikt worden door de informatie-uitwisseling te bevorderen met betrekking tot deze onderwerpen, door bijvoorbeeld cursussen te organiseren of door er in teamvergaderingen aandacht aan te besteden, waardoor de medewerkers bekend worden met deze onderwerpen. Op deze manier zal het percentage medewerkers dat aangeeft dat er niet voldoende aan informatie-uitwisseling wordt gedaan kleiner worden. De openheid met betrekking tot het beleid kan bereikt worden door de medewerkers meer te betrekken bij de ontwikkeling van het beleid met betrekking tot deze onderwerpen. Op deze manier kunnen beide partijen hun mening geven en kunnen de houdingen van beide partijen op elkaar afgestemd worden. De openheid met betrekking tot het handboek 'ongewenste gebeurtenissen' en de bijbehorende protocollen tot slot kan bereikt worden door de medewerkers goed op de hoogte te stellen van het bestaan hiervan. Dit kan door middel van een goede informatie-uitwisseling.

Tevens is openheid nodig over welke vormen van lichamelijk contact met en van verstandelijk gehandicapten in het algemeen getolereerd worden en welke vormen van lichamelijk contact met en van verstandelijk gehandicapten als een seksuele relatie worden aangeduid. Deze afstemming is nodig omdat voor iedere partij duidelijk moet zijn wanneer er grenzen overschreden worden en wanneer bepaalde gedragingen risicovol zijn. Nu heeft iedereen zijn eigen mening over wat wel en niet toelaatbaar is en is er onduidelijkheid over en weer.

Met dit onderzoek is de gangbare mening van de respondenten (en we veronderstellen dat zij het personeel vertegenwoordigen) blootgelegd. De grens naar seksueel getint gedrag ligt voor veel respondenten bij het strelen van elkaars lichaam. Het verdient verder aanbeveling de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek te bespreken in kleine groepjes medewerkers. Het liefst samen met optionele beleidsvoorstellen.

7.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Een aanbeveling voor een vervolg onderzoek is het in kaart brengen van de vormen van hulpverlening die de medewerkers wensen in een situatie waarin seksueel misbruik met en van een verstandelijk gehandicapte heeft plaatsgevonden en welke rol men hierin eventueel voor zichzelf ziet weggelegd. Uit dit onderzoek blijkt namelijk dat de meeste respondenten aangeven dat er meer behoefte is aan beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg als er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden. Veel medewerkers zijn ook slecht geïnformeerd en weten ook niet of er een vorm van hulpverlening aanwezig is en in welke vorm dat dan is. Welke hulpverlening aanwezig is en in welke vorm, zal, wil er een goede afstemming plaatsvinden tussen de houding van de medewerkers en het beleid van de stichting De Zijlen, onderzocht moeten worden. Verder zal onderzocht kunnen worden aan welke vormen van hulpverlening behoefte is. Dit kan door middel van goed overleggen met en luisteren naar de medewerkers.

8. Samenvatting

De laatste jaren wordt er in de samenleving en met name in de gezondheidszorg steeds meer aandacht besteed aan seksueel misbruik. Ook is steeds duidelijker geworden dat seksueel misbruik met en van mensen met een verstandelijke handicap geen incidenteel verschijnsel is. De aanleiding voor deze studie is de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996. De doelstelling is het in kaart brengen van de factoren die mogelijk van invloed zijn op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten.

De studie is uitgevoerd door de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid van de Rijksuniversiteit Groningen in opdracht van de stichting De Zijlen. De studie is in twee fasen uitgevoerd. Er zijn om te beginnen mondelinge interviews gehouden met de vier clustermanagers om een beter beeld te krijgen omtrent het onderwerp seksualiteit en seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen. Na deze mondelinge interviews is er een schriftelijke vragenlijst ontwikkeld met als doel een representatief beeld te krijgen van de omvang van het aantal meldingen van seksueel misbruik en de houding van de medewerker ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties. Daartoe is een representatieve steekproef getrokken van 207 medewerkers met de functies van locatiehoofd, persoonlijk begeleider, begeleider wonen, assistent begeleider en activiteitenbegeleider. Het responspercentage was 36.3%.

De vraagstellingen die met dit onderzoek beantwoord moeten worden zijn de volgende:

- Hoe schatten de medewerkers de omvang van het seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996 in?
- Welke houding hebben de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten?
- Welke factoren zijn mogelijk van invloed op de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met en van verstandelijk gehandicapten?

Op grond van de onderzoeksresultaten kan geconcludeerd worden dat slechts 15% van de respondenten zelf wel eens te maken heeft gehad met een melding of een vermoeden van seksueel misbruik. Verder geeft 85% van de respondenten aan dat ze geen verschil merken in het aantal meldingen na of voor de fusie in 1996 en 93% geeft zelfs aan geen verschil te merken in het aantal vermoedens. Het aantal meldingen en vermoedens van seksueel misbruik is volgens de respondenten niet gestegen. Deze conclusie kan ook getrokken worden uit de registratiecijfers van het aantal meldingen van seksueel misbruik sinds de fusie in 1996. Uit deze cijfers blijkt namelijk dat het aantal meldingen van seksueel misbruik aan de directie en de inspectie door de jaren heen ongeveer gelijk is gebleven. Alleen met de invoering van het handboek en de commissie 'ongewenste gebeurtenissen' in het jaar 2000 worden niet alleen meer de 'zware gevallen' gemeld, maar ook alle ongewenste seksueel getinte handelingen, waardoor het lijkt dat er een toename is van het aantal meldingen van seksueel misbruik.

De houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact met verstandelijk gehandicapten is in dit onderzoek onderverdeeld in de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapten, tussen verstandelijk gehandicapten onderling en tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Bij de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte blijkt dat een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan, een nachtzoen geven, de verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten en gearmd lopen door de meeste respondenten wel getolereerd worden. De grens tussen wat wel en niet getolereerd wordt ligt bij het strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte. Geslachtsgemeenschap hebben, strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte en tongzoenen zijn de vormen van lichamelijk contact die door vrijwel niemand getolereerd worden. Bij de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling worden alle vormen van lichamelijk contact door de meeste respondenten wel getolereerd. De vormen van lichamelijk contact die relatief het minst getolereerd worden zijn

geslachtsgemeenschap hebben, strelen van elkaars geslachtsdelen, en elkaar leren masturberen. Tot slot is er gekeken naar de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Hier blijken dezelfde vormen van lichamelijk contact wel en niet getolereerd worden als bij de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte.

De grens tussen seksueel contact en gewoon lichamelijk contact ligt voor de relaties tussen medewerker en verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling op dezelfde plaats, namelijk bij het strelen van elkaars lichaam. Gearmd lopen, een arm om elkaar heen slaan, bij elkaar op schoot zitten en een nachtzoen geven worden relatief genomen niet als seksuele relatie aangeduid. Geslachtsgemeenschap hebben, strelen van elkaars geslachtsdelen en tongzoenen worden het meest gezien als een uiting van een seksuele relatie.

De variabelen die gebruikt zijn om te toetsen welke samenhangen er bestaan met de houding van de medewerkers ten aanzien van lichamelijk contact en seksuele relaties met verstandelijk gehandicapten zijn de informatie-uitwisseling en het beleid. De informatie-uitwisseling bestaat uit de aandacht voor seksuele voorlichting aan verstandelijk gehandicapten, de aandacht voor overleg over seksualiteit, de deskundigheidsbevordering en de gevolgde opleiding. Bij het beleid kan gedacht worden aan beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden. Andere variabelen die nog mee hadden kunnen spelen waren het wel of geen ervaring hebben met meldingen of vermoedens van seksueel misbruik, de opleiding, de sekse, de leeftijd, de functie en de religie van de respondenten.

Met betrekking tot de informatie-uitwisseling geven de meeste respondenten (80%) aan dat er wel seksuele voorlichting wordt gegeven en dat er ook regelmatig overleg plaatsvindt over seksualiteit. De meeste respondenten geven verder aan niet te weten of er aan deskundigheidsbevordering wordt gedaan ten aanzien van de onderwerpen seksualiteit en het signaleren van en omgaan met seksueel misbruik. De behoefte hieraan is echter wel groot, rond de 65%. Ook wordt er volgens de meeste respondenten onvoldoende aandacht besteed aan deze onderwerpen tijdens hun gevolgde opleiding.

Meer dan de helft van de respondenten geeft vervolgens aan dat er wel sprake is van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte. Ook geeft meer dan de helft van de respondenten aan dat er geen sprake is van beleid ten aanzien van deze onderwerpen als het gaat om verstandelijk gehandicapten onderling en dat ze niet weten of er sprake is van beleid ten aanzien van de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden. De meeste respondenten zijn verder van mening dat het beleid niet goed inspeelt seksuele relaties en seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling en de nazorg, maar wel op seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte. Over of het beleid goed inspeelt op seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zijn de meningen verdeeld. De cijfers waar de vormen van beleid mee beoordeeld worden zijn uiteindelijk niet hoog. Het beleid ten aanzien van seksuele relaties wordt met een 6.1 beoordeeld, ten aanzien van seksueel misbruik met een 6.3 en ten aanzien van de nazorg met een 5.5.

Met de houding ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en tussen verstandelijk gehandicapten onderling blijken helemaal geen variabelen samen te hangen. Wel blijkt dat respondenten die aangeven dat er sprake is van overleg over seksualiteit, toleranter zijn ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte dan respondenten die aangeven dat er geen overleg is over seksualiteit. Verder blijkt dat respondenten met een hogere functie meer vormen van lichamelijk contact als seksueel gedrag aangeven en als seksuele relatie aanduiden dan respondenten met een lagere functie. Tot slot blijkt dat respondenten met een hogere opleiding meer vormen van lichamelijk contact als seksueel gedrag aangeven en als seksuele relatie aanduiden dan respondenten met een lagere opleiding.

Literatuurlijst

- Baladerian, N.J. (1991). Sexual abuse of people with developmental disabilities. *Sexuality and Disability*, 9, 323-335.
- Berlo, W. van (1995). *Seksueel misbruik bij mensen met een verstandelijke handicap. Een onderzoek naar omvang, kenmerken en preventiemogelijkheden*. Delft: Eburon.
- Cooke, L.B. (1990). Abuse of mentally handicapped adults. *Psychiatric Bulletin*, 14, 608-609.
- Koerts, A.M.C. (1997). *Verscheurde kinderen: Seksueel misbruik van kinderen met een verstandelijke handicap*. Groningen: Orthopedagogiek Rijksuniversiteit Groningen.
- Marcetti, A.G. & McCartney, J.R. (1990). Abuse of persons with mental retardation: Characteristics of the abused, the abusers, and the informers, *Mental Retardation*, 28, 367-371.
- Meihuizen-De Regt, G., Reniers, M., Visser, E. & Waal, M. de (1993). *Grenzen (ver)leggen. Omgaan met seksualiteit en seksueel misbruik in instellingen voor mensen met een lichamelijke handicap*. Utrecht: Medusa
- Sevenhuijsen, E., Dekker, M.J. & Scheers, T.F.H. (1996). *Seksueel misbruik en mensen met een verstandelijke handicap. Inventarisatie naar knelpunten in de hulpverlening in Groningen*. Groningen: Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid Rijksuniversiteit Groningen.
- Turk, V. & Brown, H. (1993). The seksual abuse of adults with learning disabilities: results of a two year incidence survey. *Mental Handicap research*, 6, 193-216.
- Volkskrant (1999). Aanpak seksueel misbruik. *Speciaal consultatieteam voor gehandicapten krijgt in eerste jaar weinig meldingen*, 24-9-1999.
- Volkskrant (2001). Justitie weet zich vaak geen raad met vele honderden verdachten van seksueel misbruik in instellingen. *Verstandelijk gehandicapte aanrander harder aangepakt*, 11-6-2001.
- Westcott, H. (1991). The abuse of disabled children: a review of the literature. *Child: care health and development*, 17, 243-258.

Bijlage 1

Vragenlijst interviews clustermanagers

Vragen:

1. Heeft u wel eens te maken gehad met een melding van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijen?
  - a. Op welke manier/in welke functie?
  - b. Hoe heeft u gehandeld? Volgens het bestaande handboek 'Ongewenste gebeurtenissen'? Volgens de bestaande protocollen?
2. Wat zijn volgens u factoren die van invloed zijn op de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik?
  - a. Wanneer deze open vraag is beantwoord dan doorvragen naar de volgende sociaal-culturele factoren en sociaal-structurele factoren.

Sociaal-culturele factoren:

    - mensen zijn opener geworden
    - veranderende opleiding
    - veranderende attitude met betrekking tot religie
    - meer informatie met betrekking tot seksueel misbruik

Sociaal-structurele factoren:

    - veranderende woonvorm
    - veranderende samenstelling van sekse van cliënt/begeleider
    - veranderende samenstelling van leeftijd van cliënt/begeleider
3. Is het aantal meldingen van seksueel misbruik in uw beleving toegenomen?
4. Denkt u dat het toegenomen aantal meldingen van seksueel misbruik kenmerkend is voor de stichting De Zijen of denkt u dat er landelijk een stijging is van het aantal meldingen van seksueel misbruik?
5. Wat is uw verklaring voor het toegenomen aantal meldingen van seksueel misbruik?

Bijlage 2

De vragenlijst

De vragenlijst bestaat uit 6 onderdelen. Elk onderdeel omvat een aantal vragen die u kunt beantwoorden door het rondje voor het juiste antwoord aan te kruisen. Soms moet u zelf een antwoord formuleren. Dit kunt u dan doen in de daarvoor bestemde ruimte en heeft u meer ruimte nodig kunt u op de achterkant van de pagina verder gaan. Het invullen van de vragenlijst zal ongeveer 30 minuten duren en voor eventuele vragen kunt u contact met ons opnemen.

A. Gegevens over wat mensen acceptabel vinden met betrekking tot het lichamelijk contact met een verstandelijk gehandicapten.

Hieronder volgen een aantal vragen die gaan over wat mensen wel en niet acceptabel vinden met betrekking tot lichamelijk contact met een verstandelijk gehandicapte. Sommige gedragingen vindt men wel toelaatbaar en anderen vindt men niet toelaatbaar. We onderscheiden lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapten, tussen twee verstandelijk gehandicapten onderling en tussen mensen van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte. Verder zijn we niet alleen geïnteresseerd in wat u zelf acceptabel vindt, maar willen we tevens weten wat u denkt dat uw collega's acceptabel vinden.

1. Welke vormen van lichamelijk contact *tussen een medewerker en iemand met een verstandelijke handicap* vindt u acceptabel?

Vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte:	Toelaatbaar als beiden het willen	Toelaatbaar als de verstandelijk gehandicapte het wil en de medewerker niet	Toelaatbaar als de medewerker het wil en de verstandelijk gehandicapte niet	Nooit toelaatbaar
a. Een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan.	0	0	0	0
b. Gearmd lopen.	0	0	0	0
c. Een nachtzoen geven.	0	0	0	0
d. De verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten.	0	0	0	0
e. Strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte.	0	0	0	0
f. Leren masturberen.	0	0	0	0
g. Samen naar een pornofilm kijken.	0	0	0	0
h. Samen onder de douche gaan.	0	0	0	0
i. Bij elkaar in bed liggen.	0	0	0	0
j. Strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte.	0	0	0	0
k. Tongzoenen.	0	0	0	0
l. Geslachtsgemeenschap hebben.	0	0	0	0

2. Als het gaat om lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte, denkt u dat uw collega's:

- 0 Meer gedrag toelaatbaar vinden
- 0 Er net zo over denken
- 0 Het vaker niet/nooit toelaatbaar vinden
- 0 Weet niet

3. Welke vormen van lichamelijk contact *tussen twee verstandelijk gehandicapten onderling* vindt u acceptabel?

Vormen van lichamelijk contact tussen twee verstandelijk gehandicapten onderling:	Toelaatbaar als beiden het willen	Toelaatbaar als één van de twee niet wil	Nooit toelaatbaar
a. Een arm om elkaar heen slaan.	0	0	0
b. Gearmd lopen.	0	0	0
c. Een nachtzoen geven.	0	0	0
d. De verstandelijk gehandicapten bij elkaar op schoot laten zitten.	0	0	0
e. Strelen van elkaars lichaam.	0	0	0
f. Elkaar leren masturberen.	0	0	0
g. Samen naar een pornofilm kijken.	0	0	0
h. Samen onder de douche gaan.	0	0	0
i. Bij elkaar in bed liggen.	0	0	0
j. Strelen van elkaars geslachtsdelen.	0	0	0
k. Tongzoenen.	0	0	0
l. Geslachtsgemeenschap hebben.	0	0	0

4. Als het gaat om lichamelijk contact tussen twee verstandelijk gehandicapten, denkt u dat uw collega's:

- 0 Meer gedrag toelaatbaar vinden
- 0 Er net zo over denken
- 0 Het vaker niet/nooit toelaatbaar vinden
- 0 Weet niet

5. Welke vormen van lichamelijk contact *tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte* vindt u acceptabel?

Vormen van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte:	Toelaatbaar als beiden het willen	Toelaatbaar als de verstandelijk gehandicapte het wil en de persoon van buiten de instelling niet	Toelaatbaar als de persoon van buiten de instelling het wil en de verstandelijk gehandicapte niet	Nooit toelaatbaar
a. Een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan.	0	0	0	0
b. Gearmd lopen.	0	0	0	0
c. Een nachtzoen geven.	0	0	0	0
d. De verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten.	0	0	0	0
e. Strelen van het lichaam van	0	0	0	0

de verstandelijk gehandicapte.				
f. Leren masturberen.	0	0	0	0
g. Samen naar een pornofilm kijken.	0	0	0	0
h. Samen onder de douche gaan.	0	0	0	0
i. Bij elkaar in bed liggen.	0	0	0	0
j. Strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte.	0	0	0	0
k. Tongzoenen.	0	0	0	0
l. Geslachtsgemeenschap hebben.	0	0	0	0

6. Als het gaat om lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte, denkt u dat uw collega's:

- ☐ Meer gedrag toelaatbaar vinden
- ☐ Er net zo over denken
- ☐ Het vaker niet/nooit toelaatbaar vinden
- ☐ Weet niet

B. Gegevens met betrekking tot meldingen en vermoedens van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen.

De volgende vragen gaan over meldingen en vermoedens van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996.

Onder seksueel misbruik wordt hier, overeenkomstig de richtlijnen van de stichting, verstaan: alle lichamelijke en gesprekshandelingen die uitgevoerd worden met het oog op bevrediging van de eigen seksuele behoeften.

*** Vragen met betrekking tot *meldingen* van seksueel misbruik.**

De vragen hieronder gaan over de *meldingen* omtrent seksueel misbruik van/door anderen sinds de fusie in 1996 en die naar de directie en de inspectie zijn gegaan. Het gaat hier om meldingen die u zelf hebt gerapporteerd aan uw leidinggevende.

7. Heeft u na de fusie in 1996 wel eens een melding van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen gerapporteerd aan uw leidinggevende?

- ☐ Ja, ... keer
- ☐ Nee, ga door naar vraag 9

8. Wilt u voor iedere melding van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996, die u zelf gerapporteerd hebt aan uw leidinggevende, de volgende vragen beantwoorden.

	Melding 1 Jaartal:	Melding 2 Jaartal:	Melding 3 Jaartal:	Melding 4 Jaartal:	Melding 5 Jaartal:
a. Wat was uw functie op het moment van de melding van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen?	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk medewerker	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk medewerker	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk medewerker	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk medewerker	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk medewerker
b. Van wat voor aard was de melding?	0 Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Anders namelijk.....	0 Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Anders namelijk.....	0 Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Anders namelijk.....	0 Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Anders namelijk.....	0 Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte 0 Anders namelijk.....

c. Wat voor soort melding was het?	0	Een gerapporteerde melding aan de directie en dus ook aan de inspectie	0	Een gerapporteerde melding aan de directie en dus ook aan de inspectie	0	Een gerapporteerde melding aan de directie en dus ook aan de inspectie	0	Een gerapporteerde melding aan de directie en dus ook aan de inspectie
	0	Een melding aan de commissie 'Ongewenste gebeurtenissen' en dus niet aan de directie en de inspectie	0	Een melding aan de commissie 'Ongewenste gebeurtenissen' en dus niet aan de directie en de inspectie	0	Een melding aan de commissie 'Ongewenste gebeurtenissen' en dus niet aan de directie en de inspectie	0	Een melding aan de commissie 'Ongewenste gebeurtenissen' en dus niet aan de directie en de inspectie
d. Hoe heeft u gehandeld?	0	Volgens het handboek 'Ongewenste gebeurtenissen' en de bestaande protocollen	0	Volgens het handboek 'Ongewenste gebeurtenissen' en de bestaande protocollen	0	Volgens het handboek 'Ongewenste gebeurtenissen' en de bestaande protocollen	0	Volgens het handboek 'Ongewenste gebeurtenissen' en de bestaande protocollen
	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....

9. Heeft u vaker na of voor de fusie in 1996 een melding van seksueel misbruik gerapporteerd aan uw leidinggevende?

- 0 Vaker na de fusie in 1996
- 0 Vaker voor de fusie in 1996
- 0 Geen enkel verschil
- 0 Werk er nog niet zo lang en kan niet vergelijken

10. Denkt u dat het toegenomen aantal meldingen van seksueel misbruik binnen De Zijlen kenmerkend is voor de stichting De Zijlen, of denkt u dat het toegenomen aantal meldingen van seksueel misbruik binnen De Zijlen meer of juist minder is dan in de rest van Nederland?

- 0 Het is kenmerkend voor de stichting De Zijlen
- 0 Het is meer dan in de rest van Nederland
- 0 Het is minder dan in de rest van Nederland
- 0 Het is evenveel als in de rest van Nederland

* Vragen met betrekking tot *vermoedens* van seksueel misbruik.

Behalve dat mensen over gaan tot het rapporteren van een melding aan hun leidinggevende, hebben ze ook te maken met *vermoedens* van seksueel misbruik. Een vermoeden houdt in dat er geen melding wordt gedaan aan de directie en de inspectie. De vragen hieronder gaan over de vermoedens die u zelf hebt gehad, omtrent seksueel misbruik van/door anderen sinds de fusie in 1996.

11. Heeft u na de fusie in 1996 wel eens vermoed dat er sprake was van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen?

- 0 Ja, ... keer

0 Nee, ga door naar vraag 13

12. Wilt u voor iedere keer dat u een vermoeden had van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996, de volgende vragen beantwoorden.

	Vermoeden 1 Jaartal:	Vermoeden 2 Jaartal:	Vermoeden 3 Jaartal:	Vermoeden 4 Jaartal:	Vermoeden 5 Jaartal:
a. Wat was uw functie op het moment van het vermoeden van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen?	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent Begeleider 0 Huishoudelijk	0 Clustermanager 0 Locatiehoofd 0 Persoonlijk begeleider 0 Begeleider wonen 0 Assistent begeleider 0 Huishoudelijk

		medewerker	medewerker	medewerker	medewerker	medewerker
b. Van wat voor aard was het vermoeden?	0	Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Medewerker misbruikt verstandelijk gehandicapte
	0	Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Verstandelijk gehandicapte misbruikt verstandelijk gehandicapte
	0	Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Vrijwilliger misbruikt verstandelijk gehandicapte
	0	Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte	0	Ouder misbruikt verstandelijk gehandicapte
	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....
c. Wat voor soort vermoeden was het?	0	Anonieme tip van.....	0	Anonieme tip van.....	0	Anonieme tip van.....
	0	Mededeling in vertrouwen door.....	0	Mededeling in vertrouwen door.....	0	Mededeling in vertrouwen door.....
	0	Eigen waarneming/vermoeden	0	Eigen waarneming/vermoeden	0	Eigen waarneming/vermoeden
	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....
d. Hoe heeft u gehandeld?	0	Volgens het handboek 'Ongewenste gebeurtenissen' en de bestaande protocollen	0	Volgens het handboek 'Ongewenste gebeurtenissen' en de bestaande protocollen	0	Volgens het handboek 'Ongewenste gebeurtenissen' en de bestaande protocollen
	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....	0	Anders namelijk.....

13. Heeft u vaker na of voor de fusie in 1996 een vermoeden van seksueel misbruik gehad?

- ☐ Vaker na de fusie in 1996
- ☐ Vaker voor de fusie in 1996
- ☐ Geen enkel verschil
- ☐ Werk er nog niet zo lang en kan niet vergelijken

C. Gegevens met betrekking tot het signaleren van seksueel misbruik.

Hieronder volgt een lijst van gedrags- en andere signalen die kunnen duiden op seksueel misbruik. De signalen zijn onderverdeeld in lichamelijke signalen, psychosomatische signalen, psycho-sociale signalen en psychische problemen.

14. Zou u uit elke groep signalen de voor u *drie belangrijkste signalen* aan willen kruisen als het gaat om het signaleren van seksueel misbruik.

* Lichamelijke signalen.

(de drie belangrijkste signalen aankruisen)

- ☐ Bloeduitstortingen, zwellingen of verwondingen aan of rond de genitalieën en/of borsten, billen, onderbuik of bovenbenen
- ☐ Abnormale verwijding van vaginale of rectale openingen
- ☐ Infecties en/of geslachtsziekten
- ☐ Huidaandoeningen
- ☐ Blaas- en urinewegproblemen
- ☐ Zwangerschap
- ☐ Hernia

* Psychosomatische signalen.

(de drie belangrijkste signalen aankruisen)

- ☐ Buikpijn en/of hoofdpijn
- ☐ Pijn in de bovenbenen
- ☐ Slaapproblemen (nachtmerries)
- ☐ Ademhalingsproblemen (hyperventilatie)
- ☐ Acute hysterische symptomen (gevoelloosheid)
- ☐ Zindelijkheidsproblemen
- ☐ Spraak- en taalproblemen
- ☐ Concentratieproblemen
- ☐ Eetproblemen
- ☐ Zelfverwondingen
- ☐ Verslaving (eet-, drugs-, alcoholverslaving)
- ☐ Verstijfde lichaamshouding
- ☐ Frequent voorkomende kleine ongelukjes

* Psycho-sociale signalen.

(de drie belangrijkste signalen aankruisen)

- ☐ Pseudo-volwassen gedrag
- ☐ Wantrouwen
- ☐ Niet deelnemen aan sociale activiteiten
- ☐ Weinig contact met leeftijdgenoten
- ☐ Terugval in school- en andere prestaties
- ☐ Weglopen
- ☐ Mishandelen van andere kinderen
- ☐ Niet bij de leeftijd passende (seksuele) spelletjes met andere kinderen
- ☐ Frequent openlijk tonen van genitalieën en/of masturberen
- ☐ Extreem meegaand of agressief gedrag naar anderen
- ☐ Opvallend teruggetrokken gedrag
- ☐ Hypergevoelig in machts- en gezagsrelaties
- ☐ Delinquent gedrag
- ☐ Sterk verzorgend (ouwelijk) gedrag
- ☐ Angst voor lichamelijk contact
- ☐ Angst voor aanraking
- ☐ Angst bij aan-, uitkleden en baden
- ☐ Zoeken naar seksueel getint lichamelijk contact
- ☐ Seksueel agressief gedrag ten overstaan van anderen
- ☐ Sterk seksueel wervend gedrag tegenover mannen
- ☐ Wisselende seksuele contacten
- ☐ Herhaaldelijk slachtoffer zijn van (seksueel) geweld
- ☐ Extreme angst voor mannen/vrouwen

* Psychische problemen.

(de drie belangrijkste signalen aankruisen)

- ☐ Hyperactief gedrag
- ☐ Schuldgevoelens en/of schaamtegevoelens
- ☐ Negatief lichaamsbeeld
- ☐ Lage zelfwaardering en gering zelfvertrouwen
- ☐ Regressief gedrag
- ☐ Herhalingsgedrag
- ☐ Plotselinge stemmingsveranderingen
- ☐ Depressiviteit
- ☐ Angsten en/of fobieën
- ☐ Zelfmoordneigingen of –pogingen
- ☐ Splitsing van gevoel en verstand
- ☐ Intellectualiseren
- ☐ Extreem prestatiegedrag
- ☐ Te grote, niet bij de leeftijd passende kennis van seksualiteit
- ☐ Excessieve geobserveerdheid ten aanzien van seksualiteit
- ☐ Voortdurend uitbeelden (tekenen) van geslachtsorganen
- ☐ Zichzelf vies vinden of vies vinden ruiken

- 0 Problemen tijdens de adolescentie
- 0 Seksuele problemen

D. Gegevens over de aandacht/beleid voor seksualiteit en seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen.

De volgende vragen gaan over de aandacht die Stichting De Zijlen heeft voor de onderwerpen seksualiteit en seksueel misbruik. Er zullen vragen volgen met betrekking tot de aandacht voor seksualiteit, het beleid ten aanzien van seksuele relaties, het beleid ten aanzien van seksueel misbruik, het beleid ten aanzien van de nazorg, deskundigheidsbevordering en de aandacht die besteed is aan seksualiteit tijdens uw opleiding.

* Aandacht voor seksualiteit binnen Stichting De Zijlen.

De vragen hieronder gaan over de aandacht voor seksualiteit binnen Stichting De Zijlen. Seksualiteit is een erg algemeen begrip. In dit onderzoek verstaan we hieronder het praten over seksuele relaties, over geslachtsgemeenschap, over seksueel misbruik en over seksuele voorlichting.

15. Wordt er binnen de instelling waar u werkzaam bent, seksuele voorlichting gegeven aan verstandelijk gehandicapten?

- 0 Ja, regelmatig
- 0 Ja, incidenteel
- 0 Nee
- 0 Weet niet

16. Vindt u dit:

- 0 Te veel
- 0 Voldoende
- 0 Te weinig
- 0 Weet niet

17. Wordt er binnen het team waarin u werkzaam bent wel eens overlegd over seksualiteit *tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?*

- 0 Nooit
- 0 Zelden
- 0 Regelmatig

☐ Heel vaak

18. Vindt u dit:

☐ Te veel

☐ Voldoende

☐ Te weinig

☐ Weet niet

19. Wordt er binnen het team waarin u werkzaam bent wel eens overlegd over seksualiteit *tussen verstandelijk gehandicapten onderling?*

☐ Nooit

☐ Zelden

☐ Regelmatig

☐ Heel vaak

20. Vindt u dit:

☐ Te veel

☐ Voldoende

☐ Te weinig

☐ Weet niet

21. Wordt er binnen het team waarin u werkzaam bent wel eens overlegd over seksualiteit *tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte?*

☐ Nooit

☐ Zelden

☐ Regelmatig

☐ Heel vaak

22. Vindt u dit:

☐ Te veel

☐ Voldoende

☐ Te weinig

☐ Weet niet

* Beleid ten aanzien van seksuele relaties *tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte.*

De volgende vragen gaan over het beleid ten aanzien van de *seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte*. Om deze vragen echter goed te kunnen beantwoorden zal eerst duidelijk moeten worden wat u zelf onder seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte verstaat. Daarover gaat deze eerste vraag.

23. Welke vormen van lichamelijk contact vindt u tot een seksuele relatie tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte horen? (u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- ☐ Een arm om elkaar heen slaan
- ☐ Gearmd lopen
- ☐ Een nachtzoen geven
- ☐ Bij elkaar op schoot zitten
- ☐ Strelen van elkaars lichaam
- ☐ Elkaar leren masturberen
- ☐ Samen naar een pornofilm kijken
- ☐ Samen onder de douche
- ☐ Bij elkaar in bed liggen
- ☐ Strelen van elkaars geslachtsdelen
- ☐ Tongzoenen
- ☐ Geslachtsgemeenschap hebben
- ☐ Anders, namelijk.....

Nu duidelijk is wat u onder *seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte* verstaat, kunnen de vragen met betrekking tot het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte beantwoord worden.

Beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte:	Ja	Nee	Weet niet
24. Is er sprake van beleid, binnen de instelling waar u werkzaam bent, ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?	0	0	0
25. Staat het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen	0	0	0

een medewerker en een verstandelijk gehandicapte op schrift?			
26. Is het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een cliënt bij u bekend?	0	0	0
27. Is het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte bij iedereen bekend?	0	0	0
28. Wordt het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte in praktijk gebracht?	0	0	0
29. Biedt het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte voldoende houvast?	0	0	0
30. Heeft u behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?	0	0	0

31. Vindt u dat het beleid van Stichting De Zijlen op een juiste manier inspeelt op de seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?

0 Ja, omdat.....

0 Nee, omdat.....

32. Wat is het rapportcijfer (van 1 tot 10) dat u zou geven aan het beleid van Stichting De Zijlen ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?

.....

33. Heeft u suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?

0 Nee

0 Ja, namelijk.....

* Beleid ten aanzien van seksuele relaties *tussen verstandelijk gehandicapten onderling*.

De volgende vragen gaan over het beleid ten aanzien van *seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling*. Om deze vragen echter goed te kunnen beantwoorden zal eerst duidelijk moeten worden wat u zelf onder seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling verstaat. Daarover deze eerste vraag.

34. Welke vormen van lichamelijk contact vindt u tot een seksuele relatie tussen verstandelijk gehandicapten horen? (u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- ☐ Een arm om elkaar heen slaan
- ☐ Gearmd lopen
- ☐ Een nachtzoen geven
- ☐ Bij elkaar op schoot zitten
- ☐ Strelen van elkaars lichaam
- ☐ Elkaar leren masturberen
- ☐ Samen naar een pornofilm kijken
- ☐ Samen onder de douche
- ☐ Bij elkaar in bed liggen
- ☐ Strelen van elkaars geslachtsdelen
- ☐ Tongzoenen
- ☐ Geslachtsgemeenschap hebben
- ☐ Anders, namelijk.....

Nu duidelijk is wat u onder *seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling* verstaat, kunnen de vragen met betrekking tot het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling beantwoord worden.

Beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling:	Ja	Nee	Weet niet
35. Is er sprake van beleid, binnen de instelling waar u werkzaam bent, ten aanzien van seksuele relaties tussen mensen met een verstandelijke handicap?	0	0	0
36. Staat het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling op schrift?	0	0	0
37. Is het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling bij u bekend?	0	0	0
38. Is het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling bij iedereen bekend?	0	0	0
39. Wordt het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling in praktijk gebracht?	0	0	0
40. Biedt het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling voldoende houvast?	0	0	0
41. Heeft u behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling?	0	0	0

42. Vindt u dat het beleid van Stichting De Zijlen voldoende is wat betreft de seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling?

0 Ja, omdat.....

0 Nee, omdat.....

43. Wat is het rapportcijfer (van 1 tot 10) dat u zou geven aan het beleid van Stichting De Zijlen ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling?

.....

44. Heeft u suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling?

0 Nee

0 Ja, namelijk.....

* Beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte.

Hieronder volgen vragen over het beleid ten aanzien van *seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte*. Onder seksueel misbruik wordt verstaan: alle lichamelijke en gesprekshandelingen die uitgevoerd worden met het oog op bevrediging van de seksuele behoeften van de medewerker.

Beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte:	Ja	Nee	Weet niet
45. Is er sprake van beleid, binnen de instelling waar u werkzaam bent, ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?	0	0	0
46. Staat het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte op schrift?	0	0	0
47. Is het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte bij u bekend?	0	0	0
48. Is het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte bij iedereen bekend?	0	0	0
49. Wordt het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte in praktijk gebracht?	0	0	0
50. Biedt het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en	0	0	0

een verstandelijk gehandicapte voldoende houvast?			
51. Heeft u behoefte aan beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?	0	0	0

52. Vindt u dat het beleid van Stichting De Zijlen op een juiste manier inspeelt op seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?

0 Ja, omdat.....

0 Nee, omdat.....

53. Wat is het rapportcijfer (van 1 tot 10) dat u zou geven aan het beleid van Stichting De Zijlen ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?

.....

54. Heeft u suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte?

0 Nee

0 Ja, namelijk.....

* Beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

Hieronder volgen vragen ten aanzien van het beleid van *seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling*. Onder seksueel misbruik wordt verstaan: alle lichamelijke en gesprekshandelingen die uitgevoerd worden met het oog op bevrediging van de eigen seksuele behoeften, tegen de wens van de ander in.

Beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling:	Ja	Nee	Weet niet
55. Is er sprake van beleid, binnen de instelling waar u werkzaam bent, ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk handicaptten onderling?	0	0	0
56. Staat het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijke handicaptten onderling op schrift?	0	0	0
57. Is het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling bij u bekend?	0	0	0
58. Is het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling bij iedereen bekend?	0	0	0
59. Wordt het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen	0	0	0

verstandelijk gehandicapten onderling in praktijk gebracht?			
60. Biedt het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling voldoende houvast?	0	0	0
61. Heeft u behoefte aan beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling?	0	0	0

62. Vindt u dat het beleid van Stichting De Zijlen op een juiste manier inspeelt op seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling?

0 Ja, omdat.....

0 Nee, omdat.....

63. Wat is het rapportcijfer (van 1 tot 10) dat u zou geven aan het beleid van Stichting De Zijlen ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling?

.....

64. Heeft u suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling?

0 Nee

0 Ja, namelijk.....

*** Beleid ten aanzien van de nazorg.**

De volgende vragen gaan over het beleid ten aanzien van de nazorg, wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden, voor alle betrokkenen: het slachtoffer, de dader, het team en de mensen van buiten de instelling zoals bijvoorbeeld familie of vrienden. Onder nazorg wordt verstaan de gesprekken die gevoerd worden door deskundigen op dit gebied, werkzaam binnen de instelling, en de eventuele doorverwijzingen door hun naar andere hulpverleningsinstellingen.

Beleid ten aanzien van de nazorg:	Ja	Nee	Weet niet
65. Is er beleid met betrekking tot de nazorg van het slachtoffer?	0	0	0
66. Is er beleid met betrekking tot de nazorg van het team?	0	0	0
67. Is er beleid met betrekking tot de nazorg van betrokken van buiten de instelling van het slachtoffer?	0	0	0
68. Is er beleid ten aanzien van de verstandelijk gehandicapte als dader van seksueel misbruik?	0	0	0
69. Is er beleid ten aanzien van	0	0	0

de medewerker als dader van seksueel misbruik?			
70. Is er beleid ten aanzien van iemand van buiten de instelling als dader van seksueel misbruik?	0	0	0

71. Vindt u dat het beleid van Stichting De Zijlen op een juiste manier inspeelt op de nazorg van het slachtoffer van seksueel misbruik?

0 Ja, omdat.....

0 Nee, omdat.....

72. Wat is het rapportcijfer (van 1 tot 10) dat u zou geven aan het beleid van Stichting De Zijlen ten aanzien van de nazorg van het slachtoffer van seksueel misbruik?

.....

73. Heeft u suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van de nazorg van het slachtoffer van seksueel misbruik?

0 Nee

0 Ja, namelijk.....

74. Vindt u dat het beleid van Stichting De Zijlen op een juiste manier inspeelt op de nazorg van de dader van seksueel misbruik?

0 Ja, omdat.....

0 Nee, omdat.....

75. Wat is het rapportcijfer (van 1 tot 10) dat u zou geven aan het beleid van Stichting De Zijlen ten aanzien van de nazorg van de dader van seksueel misbruik?

.....

76. Heeft u suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van de nazorg van de dader van seksueel misbruik?

0 Nee

0 Ja, namelijk.....

77. Zou u, voorzover u zelf direct of indirect met nazorg ten aanzien van seksueel misbruik te maken hebt gehad, de nazorg een rapportcijfer (van 1 tot 10) willen geven.

Nazorg:	Cijfer (van 1 tot 10)	Heb er nooit direct of indirect mee te maken gehad
a. Nazorg van het slachtoffer		0
b. Nazorg van het team		0
c. Nazorg van betrokken van buiten de instelling van het slachtoffer		0
d. Nazorg van de verstandelijk gehandicapte als dader		0

e.	Nazorg van de medewerker als dader		0
f.	Nazorg van iemand van buiten de instelling als dader		0

* Deskundigheidsbevordering.

Hieronder volgen een aantal vragen met betrekking tot deskundigheidsbevordering binnen Stichting De Zijlen op het gebied van seksueel misbruik.

78. Wordt er binnen de instelling waar u werkzaam bent aan deskundigheidsbevordering gedaan ten aanzien van *seksualiteit*?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet niet

79. Vindt u dat:

- ☐ Te veel
- ☐ Voldoende
- ☐ Te weinig
- ☐ Weet niet

80. Heeft u ook daadwerkelijk behoefte aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot het onderwerp seksualiteit?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

81. Heeft u zelf wel eens meegedaan aan enige vorm van deskundigheidsbevordering met betrekking tot het onderwerp seksualiteit?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, namelijk in de vorm van .....

82. Wordt er binnen de instelling waar u werkzaam bent aan deskundigheidsbevordering gedaan ten aanzien van het signaleren en omgaan met *seksueel misbruik*?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet niet

83. Vindt u dat:

- ☐ Te veel
- ☐ Voldoende

- ☐ Te weinig
- ☐ Weet niet

84. Heeft u ook daadwerkelijk behoefte aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot het onderwerp seksueel misbruik?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

85. Heeft u zelf wel eens meegedaan aan enige vorm van deskundigheidsbevordering met betrekking tot het onderwerp seksueel misbruik?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, namelijk in de vorm van .....

*** Opleiding en seksualiteit.**

De volgende vragen gaan over de aandacht die er tijdens uw opleiding is besteed aan seksualiteit en seksueel misbruik. Onder seksualiteit wordt verstaan het praten over seksuele relaties, over geslachtsgemeenschap, over seksueel misbruik en over seksuele voorlichting. De definitie van seksueel misbruik is: alle lichamelijk en gesprekshandelingen die uitgevoerd worden met het oog op bevrediging van de eigen seksuele behoeften.

86. Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan het onderwerp *seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte*?

- ☐ Ja, voldoende
- ☐ Ja, maar onvoldoende
- ☐ Nee

87. Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan het onderwerp *seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling*?

- ☐ Ja, voldoende
- ☐ Ja, maar onvoldoende
- ☐ Nee

88. Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan het onderwerp *seksualiteit tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte*?

- ☐ Ja, voldoende
- ☐ Ja, maar onvoldoende
- ☐ Nee

89. Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan het onderwerp *seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte*?

- ☐ Ja, voldoende
- ☐ Ja, maar onvoldoende

☐ Nee

90. Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan het onderwerp *seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling*?

☐ Ja, voldoende

☐ Ja, maar onvoldoende

☐ Nee

91. Is er tijdens uw opleiding aandacht besteed aan het onderwerp *seksueel misbruik tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte*?

☐ Ja, voldoende

☐ Ja, maar onvoldoende

☐ Nee

E. Gegevens met betrekking tot de mogelijke factoren die van invloed zijn op de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen.

Hieronder volgt een vraag die betrekking heeft factoren die mogelijk van invloed zijn op de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen.

92. Wat zijn volgens u de factoren die van belang zijn voor de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen Stichting De Zijlen sinds de fusie in 1996?

Mogelijke factoren:	Heel belangrijk	Belangrijk	Niet belangrijk
a. Mensen zijn opener en toleranter geworden als het gaat om seksualiteit	0	0	0
b. De opleidingen zijn veranderd, er is meer aandacht voor het onderwerp seksualiteit	0	0	0
c. De attitude met betrekking tot religie is veranderd, mensen voelen zich minder aangetrokken tot een bepaalde geloofsovertuiging	0	0	0
d. Er is meer informatie gekomen met betrekking tot seksueel misbruik	0	0	0
e. De woonvormen zijn veranderd, er is minder toezicht dan vroeger	0	0	0
f. De samenstelling van de sekse van medewerkers is veranderd, er zijn meer mannen komen werken	0	0	0
g. De samenstelling van de sekse van verstandelijk gehandicapten is veranderd, er zijn meer vrouwelijke verstandelijk gehandicapten gekomen	0	0	0
h. De samenstelling van leeftijd van medewerkers is veranderd, het aantal medewerkers jonger dan 30 is toegenomen	0	0	0
i. De samenstelling van leeftijd van verstandelijk gehandicapten is veranderd, het aantal verstandelijk gehandicapten ouder dan 15 is toegenomen	0	0	0
j. De media besteden meer aandacht aan seksueel misbruik	0	0	0
k. Het beleid van de stichting maakt dat de medewerkers meer letten op seksueel misbruik	0	0	0
l. Medewerkers van tegenwoordig zien minder door de vingers dan vroeger	0	0	0
m. Medewerkers hebben tegenwoordig meer aandacht seksualiteit van de verstandelijk gehandicapten	0	0	0
n. Anders, namelijk.....			

.....			
-------	--	--	--

F. Persoonlijke gegevens.

Tot slot volgen hier nog een aantal vragen met betrekking tot uw persoonlijke gegevens.

93. Voor welke locatie werkt u binnen Stichting De Zijlen? (u kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- ☐ 'Woonvorm Kruisweg'
- ☐ 't Zijlhuis, provinciaal dienstencentrum De Zijlen'
- ☐ 'Centrum voor wonen en dagbesteding Sintmaheerd'
- ☐ 'Logeerhuis Dobbe 24'
- ☐ 'Woonvorm de Lindehoeve'
- ☐ 'Kinderdagcentrum Maricja'
- ☐ 'Centrum voor dagbesteding 't Heem'
- ☐ 'Woonvorm Mensumaweg'
- ☐ 'Woonvorm Tolbertervaart'
- ☐ 'Woonvorm Smitstraat'
- ☐ 'Woonvorm Rodenburg'
- ☐ 'Woonvorm Kerkweg'
- ☐ 'Woonvorm Ienemane'
- ☐ 'Centrum voor dagbesteding de Cirkel'
- ☐ 'Woonvorm Hornerheem'
- ☐ 'Woonvorm Fraamborg'
- ☐ 'Woonvorm De Driemaster'
- ☐ 'Woonvorm Beijum'
- ☐ 'Woonvorm Mauritsstraat'
- ☐ 'Woonvorm Parklaan'
- ☐ 'Woonvorm voor kinderen de Alekamp'
- ☐ 'Logeerhuis de Alekamp'
- ☐ 'Woonvorm Het Palet'
- ☐ 'Woonvorm Noorderstraat'
- ☐ 'Woonvorm Woldstee'
- ☐ 'Woonvorm Havenstraat'
- ☐ 'Woonvorm Hubbelingestraat'
- ☐ 'Woonvorm Iepenlaan'
- ☐ Anders, namelijk.....

94. Sinds wanneer werkt u op deze locatie?

.....

95. Sinds wanneer werkt u in de verstandelijk gehandicapten zorg?

.....

96. Wat is uw geslacht?

- ☐ Man
- ☐ Vrouw

97. Wat is uw geboortjaar?

.....

98. Wat is uw burgerlijke staat?

- ☐ Gehuwd
- ☐ Samenwonend
- ☐ Gescheiden
- ☐ Weduwe
- ☐ Alleenstaand

99. Wat is de hoogst afgeronde opleiding?

- ☐ Lagere-/basisonderwijs
- ☐ Voortgezet onderwijs
Naam opleiding.....
- ☐ Lager beroepsonderwijs
- ☐ Middelbaar beroepsonderwijs
Naam studie: .....
- ☐ Hoger beroepsonderwijs
Naam studie: .....
- ☐ Wetenschappelijk onderwijs
Naam studie: .....
- ☐ Anders namelijk: .....

100. Wanneer heeft u deze opleiding afgerond?

.....

101. Voelt u zich tot een bepaalde geloofsovertuiging aangetrokken?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, namelijk.....

102. Gaat u wel eens naar de kerk?

- ☐ Nooit
- ☐ Soms
- ☐ Regelmatig
- ☐ Elke week

103. Wat is uw functie?

- ☐ Locatiehoofd
- ☐ Persoonlijk begeleider
- ☐ Begeleider wonen
- ☐ Assistent groepsleider
- ☐ Huishoudelijk medewerker
- ☐ Anders, namelijk.....

Bijlage 3

Aanbevelingsbrief bij de vragenlijst

Groningen, 29 november 2000

Geachte meneer, mevrouw,

Graag wil ik uw aandacht vragen voor het volgende. Bij de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid van de Rijksuniversiteit Groningen (RuG) is een verzoek binnengekomen van de stichting De Zijlen om een onderzoek uit te voeren naar seksueel misbruik bij verstandelijk gehandicapten.

Mevrouw Debbie Kooij is bereid gevonden dit onderzoek uit te voeren als afstudeeronderzoek in het kader van haar studie Sociologie van de RuG. Zij wordt daarbij begeleid door twee stafdocenten van de vakgroep Sociologie, Dr. Th.P.B.M. Suurmeijer en Dr. H.R. Knol.

De aanleiding van dit onderzoek is de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting.

De vraagstelling van het onderzoek luidt: Welke factoren zijn van invloed op de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik.

Bijgaand sturen wij u de vragenlijst. Wij willen u vragen deze vragenlijst zo volledig mogelijk in te vullen zodat wij aan de hand van uw antwoorden een duidelijk beeld krijgen van de factoren die van invloed zijn op de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik. Ook als u nog nooit met seksueel misbruik te maken gehad hebt, zouden wij u willen vragen de lijst, voor zover mogelijk, toch in te vullen.

Het invullen duurt ongeveer 20 tot 30 minuten. Wij zouden het zeer op prijs stellen indien u deze vragenlijst in zou willen vullen en met de bijgesloten, reeds gefrankeerde, retourenveloppe voor 23 december 2000 naar de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid op zou willen sturen. Op deze manier heeft u de garantie dat de gegevens uit uw ingevulde vragenlijst alleen door de onderzoekers gezien worden en door niemand anders. De uitkomsten van het onderzoek zullen t.z.t in de interne nieuwsbrief van de stichting worden gepubliceerd.

Bij vragen of onduidelijkheden kunt u altijd contact met ons opnemen.

Wij willen u alvast hartelijk danken voor uw medewerking,

Met vriendelijke groet,

Dr. Jelte Bouma
Coördinator Wetenschapswinkel Geneeskunde
en Volksgezondheid RuG
9713 AV Groningen
A.Deusinglaan 1
Tel: 050-3633109
Fax: 050-3633082
E-mail: j.bouma@med.rug.nl

Debbie Kooij
Doctoraalstudent Sociologie
E-mail: D.G.Kooij.st@ppsw.rug.nl

Bijlage 4

Herinneringsbrief 1

Groningen, 11 december 2000.

Geachte meneer, mevrouw,

Onlangs heeft u van ons een vragenlijst ontvangen met betrekking tot ons onderzoek naar seksueel misbruik bij verstandelijk gehandicapten. De aanleiding van dit onderzoek is de geconstateerde toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen.

Graag willen wij u vragen om de vragenlijst, voorzover u dat nog niet gedaan heeft, voor 23 december 2000 naar de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid op te sturen.

Nogmaals willen wij u erop wijzen dat u de garantie heeft dat de gegevens uit uw ingevulde vragenlijst alleen door de onderzoekers gezien worden en door niemand anders en dat de uitkomsten van het onderzoek t.z.t in de interne nieuwsbrief van de stichting worden gepubliceerd.

Wij willen u alvast hartelijk danken voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Dr. Jelte Bouma
Coördinator Wetenschapswinkel Geneeskunde
en Volksgezondheid RuG
9713 AV Groningen
A.Deusinglaan 1
Tel: 050-3633109
Fax: 050-3633082
E-mail: j.bouma@med.rug.nl

Debbie Kooij
Doctoraalstudent Sociologie
E-mail: D.G.Kooij.st@ppsw.rug.nl

Bijlage 5

Herinneringsbrief 2

Groningen, 15 januari 2001

Geachte meneer, mevrouw,

Onlangs heeft u van ons een vragenlijst ontvangen met betrekking tot ons onderzoek naar seksueel misbruik bij verstandelijk gehandicapten. Een deel van de vragenlijsten is reeds ingevuld en naar ons geretourneerd. We willen u daar vriendelijk voor bedanken.

Nog niet iedereen heeft kans gezien de vragenlijst in te vullen en naar ons op te sturen. Wij zijn ons ervan bewust dat u door de feestdagen en de eventuele vrije dagen niet in staat bent geweest om de vragenlijst in te vullen. Graag willen wij u vragen om de vragenlijst alsnog z.s.m. naar de Wetenschapswinkel Geneeskunde en Volksgezondheid op te sturen. Indien u niet meer in het bezit mocht zijn van een vragenlijst, zou u ons dat even willen laten weten? U krijgt dan een nieuw exemplaar toegestuurd.

Het is voor het welslagen van het onderzoek van groot belang dat zoveel mogelijk mensen aan het onderzoek meedoen. Om een goed beeld van de situatie te krijgen is het van belang dat ook mensen die geen ervaring hebben met de onderwerpen waar naar wordt gevraagd, de vragenlijst invullen.

Nogmaals willen wij u erop wijzen dat u de garantie heeft dat de gegevens uit uw ingevulde vragenlijst alleen door de onderzoekers gezien worden en door niemand anders. De gegevens zullen zodanig worden gepresenteerd dat individuele personen volstrekt niet herkenbaar zullen zijn. Zo zullen er bijvoorbeeld geen afzonderlijke gegevens per locatie worden gepubliceerd.

Wij willen u alvast hartelijk danken voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Dr. Jelte Bouma
Coördinator Wetenschapswinkel Geneeskunde
en Volksgezondheid RuG
A.Deusinglaan 1
9713 AV Groningen
Tel: 050-3633109
Fax: 050-3633082
E-mail: j.bouma@med.rug.nl

Debbie Kooij
Doctoraalstudent Sociologie
E-mail: D.G.Kooij.st@ppsw.rug.nl

Bijlage 6

Tabellen

Tabellen bij paragraaf 5.3

Tabel 5.3a Heeft u vaker na of voor de fusie een melding van seksueel misbruik gerapporteerd aan uw leidinggevende?

Melding van seksueel misbruik (n=69)	Percentage
Vaker na de fusie in 1996	10
Vaker voor de fusie in 1996	1
Geen enkel verschil	67
Werk er nog niet zo lang en kan niet vergelijken	22

Tabel 5.3b Denkt u dat de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik binnen de stichting De Zijlen kenmerkend is voor de stichting De Zijlen, of denkt u dat de vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik meer of juist minder is dan in de rest van Nederland?

De vermeende toename van het aantal meldingen van seksueel misbruik is (n=67)	Percentage
Kenmerkend voor de stichting De Zijlen	3
Meer dan in de rest van Nederland	0
Minder dan in de rest van Nederland	4
Evenveel dan in de rest van Nederland	93

Tabel 5.3c Heeft u vaker na of voor de fusie een vermoeden van seksueel misbruik gehad?

Vermoeden van seksueel misbruik (n=70)	Percentage
Vaker na de fusie in 1996	3
Vaker voor de fusie in 1996	3
Geen enkel verschil	71
Werk er nog niet zo lang en kan niet vergelijken	23

Tabellen bij paragraaf 5.4

Tabel 5.4a Hoe zouden uw collega's volgens u antwoorden op de vragen welke vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte zij acceptabel vinden?

Mijn collega's zouden (n=72)	Percentage
Meer gedrag toelaatbaar vinden	6
Er net zo over denken	79
Het vaker niet/nooit toelaatbaar vinden	1
Weet niet	14

Tabel 5.4b Mokkenschaaalanalyse: De schaal die de tolerantie meet ten aanzien van het hebben van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte.

Vormen van lichamelijk contact (n=62)	Percentage getolereerd	H
Samen onder de douche gaan	8	0.33
Bij elkaar in bed liggen	19	0.47
Samen naar een pornofilm kijken	24	0.54
Leren masturberen	37	0.61
Strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte	40	0.69
Gearmd lopen	85	0.41
De verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten	87	0.71
Een nachtzoen geven	92	0.90

H-coëfficiënt van de gehele schaal is 0.62

Tabel 5.4c Hoe zouden uw collega's volgens u antwoorden op de vragen welke vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling zij acceptabel vinden?

Mijn collega's zouden (n=71)	Percentage
Meer gedrag toelaatbaar vinden	5
Er net zo over denken	44
Het vaker niet/nooit toelaatbaar vinden	24
Weet niet	27

Tabel 5.4d Mokkenschaaalanalyse: De schaal die de tolerantie meet ten aanzien van het hebben van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

Vormen van lichamelijk (n=65)	Percentage getolereerd	H
Elkaar leren masturberen	74	0.82
Geslachtsgemeenschap hebben	82	0.78
Strelen van elkaars geslachtsdelen	82	0.87
Samen naar een pornofilm kijken	82	0.58
Tongzoenen	85	0.88
Bij elkaar in bed liggen	86	0.85
Samen onder de douche gaan	88	0.89
Strelen van elkaars lichaam	94	0.96
De verstandelijk gehandicapten bij elkaar op schoot laten zitten	98	1.00

H-coëfficiënt van de gehele schaal is 0.82

Tabel 5.4e Hoe zouden uw collega's volgens u antwoorden op de vragen welke vormen van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapten zij acceptabel vinden?

Mijn collega's zouden (n=72)	Percentage
Meer gedrag toelaatbaar vinden	4
Er net zo over denken	57
Het vaker niet/nooit toelaatbaar vinden	8
Weet niet	31

Tabel 5.4f Mokkenschaaalanalyse: De schaal die de tolerantie meet ten aanzien van het hebben van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte.

Vormen van lichamelijk contact (n=65)	Percentage getolereerd	H
Geslachtsgemeenschap hebben	15	0.92
Strelen van de geslachtsdelen van de verstandelijk gehandicapte	15	0.92
Tongzoenen	15	0.92
Leren masturberen	17	0.85
Samen onder de douche gaan	17	0.89
Bij elkaar in bed liggen	20	0.91
Samen naar een pornofilm kijken	26	0.86
Strelen van het lichaam van de verstandelijk gehandicapte	34	0.64
De verstandelijk gehandicapte op schoot laten zitten	74	0.72
Een nachtzoen geven	82	0.86
Gearmd lopen	91	0.96
Een arm om de verstandelijk gehandicapte heen slaan	94	1.00
H-coëfficiënt van de gehele schaal is 0.86		

Tabel 5.4g De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en de variabelen die hiermee samen kunnen hangen.

Variabelen die samen kunnen hangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Het wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	-0.09	0.60
Het wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	0.16	0.32
Opleiding (laag-hoog)	-0.19	0.22
Sekse (man-vrouw)	-0.20	0.21
Leeftijd (oud-jong)	0.18	0.24
Functie (hoog-laag)	0.23	0.16
Religie (nee-ja)	-0.17	0.27

p < 0.05 d.w.z. statistisch significant

Tabel 5.4h De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling en de variabelen die hiermee samen kunnen hangen.

Variabelen die samen kunnen hangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Het wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	0.16	0.29
Het wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	0.01	0.97
Opleiding (laag-hoog)	0.13	0.41
Sekse (man-vrouw)	-0.12	0.46
Leeftijd (oud-jong)	0.17	0.25
Functie (hoog-laag)	-0.19	0.26
Religie (nee-ja)	-0.14	0.36
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.4i De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte en de variabelen die hiermee samen kunnen hangen.

Variabelen die samen kunnen hangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Het wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	0.06	0.73
Het wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	0.08	0.64
Opleiding (laag-hoog)	0.16	0.34
Sekse (man-vrouw)	-0.23	0.18
Leeftijd (oud-jong)	0.05	0.77
Functie (hoog-laag)	0.11	0.52
Religie (nee-ja)	-0.16	0.34
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.4j Mekkenschaalanalyse: De schaal die de hiërarchie van de gedragingen na gaat ten aanzien van seksueel gedrag tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte.

Vormen van lichamelijk contact (n=72)	Percentage dat duidt op geen seksueel gedrag	H
Strelen van elkaars geslachtsdelen	6	1.00
Geslachtsgemeenschap hebben	7	0.93
Tongzoenen	7	0.93
Elkaar leren masturberen	11	0.77
Samen onder de douche gaan	15	0.65
Bij elkaar in bed liggen	28	0.69
Samen naar een pornofilm kijken	36	0.55
Strelen van elkaars lichaam	40	0.51
H-coëfficiënt van de gehele schaal is 0.71		

Tabel 5.4k Mokkenschaaalanalyse: De schaal die de hiërarchie van de gedragingen na gaat ten aanzien van seksueel gedrag tussen verstandelijk gehandicapten onderling.

Vormen van lichamelijk (n=74)	Percentage dat duidt op geen seksueel gedrag	H
Geslachtsgemeenschap hebben	5	0.86
Strelen van elkaars geslachtsdelen	7	0.74
Tongzoenen	7	0.74
Elkaar leren masturberen	14	0.70
Samen onder de douche gaan	27	0.59
Bij elkaar in bed liggen	30	0.49
Samen naar een pornofilm kijken	32	0.54
Strelen van elkaars lichaam	34	0.33

H-coëfficiënt van de gehele schaal is 0.57

Tabel 5.4l De relatie tussen de vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte die duiden op een seksuele relatie en de variabelen die hiermee samen kunnen hangen.

Variabelen die samen kunnen hangen met de vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte die duiden op een seksuele relatie	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Het wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	-0.06	0.67
Het wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	-0.05	0.73
Opleiding (laag-hoog)	0.19	0.19
Sekse (man-vrouw)	-0.06	0.67
Leeftijd (oud-jong)	0.17	0.21
Functie (hoog-laag)	0.35	0.03
Religie (nee-ja)	-0.11	0.42
Totaal verklaarde variantie	0.19	

p < 0.05 d.w.z. statistisch significant

Tabel 5.4m De relatie tussen de vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling die duiden op een seksuele relatie en de variabelen die hiermee samen kunnen hangen.

Variabelen die samen kunnen hangen met de vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling die duiden op een seksuele relatie	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Het wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	-0.18	0.18
Het wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	-0.20	0.14
Opleiding (laag-hoog)	-0.32	0.02
Sekse (man-vrouw)	-0.05	0.74
Leeftijd (oud-jong)	0.14	0.28
Functie (hoog-laag)	0.07	0.61
Religie (nee-ja)	-0.01	0.95
Totaal verklaarde variantie	0.23	

p < 0.05 d.w.z. statistisch significant

Tabellen bij paragraaf 5.5

Tabel 5.5a Wat vindt u van de omvang van de seksuele voorlichting en het overleg over seksualiteit?

De omvang van	Te veel	Voldoende	Te weinig	Weet niet
De seksuele voorlichting die gegeven wordt aan verstandelijk gehandicapten (n=75)	0%	41%	31%	28%
Het overleg over seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte (n=75)	1%	44%	35%	20%
Het overleg over seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling (n=75)	0%	58%	32%	10%
Het overleg over seksualiteit tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte (n=75)	3%	45%	32%	20%

Tabel 5.5b De onderlinge samenhangen tussen de omvang van seksuele voorlichting van verstandelijk gehandicapten, het overleg binnen het team over seksualiteit en de variabelen.

Omvang van (ja-nee)	Wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag- hoog)	Sekse (man- vrouw)	Leeftijd (oud- jong)	Functie (hoog- laag)	Religie (nee-ja)
Seksuele voorlichting van verstandelijk gehandicapten	0.09 (n=74)	0.00 (n=74)	-0.10 (n=62)	-0.14 (n=69)	-0.02 (n=65)	0.18 (n=67)	-0.16 (n=67)
Overleg over seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	0.32** (n=69)	0.00 (n=69)	-0.10 (n=57)	-0.09 (n=64)	0.10 (n=60)	-0.03 (n=62)	0.05 (n=62)
Overleg over seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling	0.19 (n=72)	-0.07 (n=72)	0.04 (n=60)	-0.20 (n=67)	-0.13 (n=63)	-0.02 (n=65)	-0.13 (n=65)
Overleg over seksualiteit tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	0.31** (n=68)	0.18 (n=68)	-0.16 (n=56)	0.06 (n=63)	0.06 (n=59)	0.12 (n=61)	0.00 (n=61)

** p < 0.01

Tabel 5.5c Wat vindt u van de omvang van de deskundigheidsbevordering?

De omvang van deskundigheidsbevordering ten aanzien van	Te veel	Voldoende	Te weinig	Weet niet
Seksualiteit (n=70)	0%	33%	46%	21%
Seksueel misbruik (n=69)	0%	13%	62%	25%

Tabel 5.5d De onderlinge samenhangen tussen de omvang van de deskundigheidsbevordering en de variabelen.

De omvang van de deskundigheidsbevordering met betrekking tot (te veel-te weinig)	Wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Seksualiteit	0.08 (n=70)	0.32 (n=70)	-0.01 (n=61)	0.19 (n=67)	0.07 (n=64)	0.14 (n=66)	-0.18 (n=66)
Seksueel misbruik	0.06 (n=69)	0.09 (n=69)	-0.03 (n=59)	0.00 (n=65)	-0.14 (n=62)	-0.04 (n=64)	-0.16 (n=64)

Tabel 5.5e De behoefte en het meegedaan hebben aan deskundigheidsbevordering.

Deskundigheidsbevordering	Ja	Nee
Is er behoefte aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot seksualiteit (n=71)	65%	35%
Is er behoefte aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot seksueel misbruik (n=70)	69%	31%
Heeft u meegedaan aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot seksualiteit (n=72)	35%	65%
Heeft u meegedaan aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot seksueel misbruik (n=72)	19%	81%

Tabel 5.5f De onderlinge samenhangen tussen de behoefte aan deskundigheidsbevordering en de variabelen.

De behoefte aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot (ja-nee)	Wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Seksualiteit	-0.32** (n=71)	-0.07 (n=71)	0.07 (n=62)	-0.02 (n=67)	0.13 (n=64)	0.09 (n=66)	0.04 (n=66)
Seksueel misbruik	-0.29* (n=70)	-0.13 (n=70)	0.05 (n=61)	0.05 (n=66)	-0.03 (n=63)	0.10 (n=65)	0.18 (n=65)

** $p < 0.01$

* $0.01 < p < 0.05$

Tabel 5.5g De onderlinge samenhangen tussen het meedoen aan deskundigheidsbevordering en de variabelen.

Het meedoen aan deskundigheidsbevordering met betrekking tot (nee-ja)	Wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Seksualiteit	-0.07 (n=72)	0.10 (n=72)	0.17 (n=62)	-0.18 (n=68)	-0.16 (n=65)	-0.17 (n=67)	-0.17 (n=67)
Seksueel misbruik	0.18 (n=72)	-0.02 (n=72)	0.01 (n=62)	-0.08 (n=68)	-0.02 (n=65)	-0.10 (n=67)	0.06 (n=67)

Tabel 5.5h De onderlinge samenhangen tussen de mate van aandacht voor de onderwerpen seksualiteit en het signaleren en omgaan met seksueel misbruik tijdens de opleiding en de variabelen.

Mate van aandacht voor het onderwerp (ja-nee)	Wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag- hoog)	Sekse (man- vrouw)	Leeftijd (oud- jong)	Functie (hoog- laag)	Religie (nee-ja)
Seksualiteit tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	-0.08 (n=71)	0.08 (n=71)	0.07 (n=61)	0.38** (n=67)	-0.09 (n=64)	0.06 (n=66)	-0.01 (n=66)
Seksualiteit tussen verstandelijk gehandicapten onderling	0.02 (n=71)	0.23* (n=71)	0.07 (n=61)	0.34** (n=67)	-0.16 (n=64)	0.14 (n=66)	-0.09 (n=66)
Seksualiteit tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	-0.08 (n=70)	-0.08 (n=70)	-0.08 (n=60)	0.09 (n=66)	-0.13 (n=63)	0.08 (n=65)	0.01 (n=65)
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	0.13 (n=71)	0.11 (n=71)	0.02 (n=61)	0.24* (n=67)	-0.03 (n=64)	0.11 (n=66)	0.02 (n=66)
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	-0.04 (n=70)	0.10 (n=70)	0.13 (n=60)	0.22 (n=66)	0.09 (n=63)	0.13 (n=65)	-0.17 (n=65)
Seksueel misbruik tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	-0.09 (n=70)	0.02 (n=70)	0.06 (n=60)	0.14 (n=66)	0.03 (n=63)	0.22 (n=65)	0.04 (n=65)

** p < 0.01

* 0.01 < p < 0.05

Tabellen bij paragraaf 5.6

Tabel 5.6a De onderlinge samenhangen tussen of er sprake is van beleid ten aanzien van seksuele relaties en seksueel misbruik en de variabelen.

Is er sprake van beleid ten aanzien van (ja-nee)	Wel of geen ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring hebben met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	0.31** (n=71)	0.07 (n=71)	0.18 (n=59)	0.31** (n=66)	0.16 (n=62)	-0.07 (n=64)	0.04 (n=64)
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	0.08 (n=73)	0.18 (n=73)	0.10 (n=61)	0.18 (n=68)	0.10 (n=64)	0.22 (n=66)	-0.05 (n=66)
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	0.08 (n=71)	0.17 (n=71)	0.09 (n=60)	0.26* (n=66)	0.03 (n=63)	-0.04 (n=65)	-0.09 (n=65)
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	0.06 (n=67)	0.12 (n=67)	0.11 (n=58)	0.25* (n=63)	0.18 (n=60)	0.10 (n=62)	-0.01 (n=62)

** $p < 0.01$

* $0.01 < p < 0.05$

Tabel 5.6b De onderlinge samenhangen tussen of het beleid op een juiste manier inspeelt op seksuele relaties en seksueel misbruik en de variabelen.

Speelt het beleid op een juiste manier in op (ja-nee)	Wel of geen ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring hebben met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	0.17 (n=55)	0.03 (n=55)	0.17 (n=45)	0.33*	0.23 (n=49)	-0.08 (n=49)	-0.13 (n=50)
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	-0.02 (n=53)	0.06 (n=53)	-0.11 (n=46)	0.23 (n=52)	0.31* (n=49)	0.29* (n=50)	0.12 (n=50)
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	0.25 (n=47)	0.25 (n=47)	0.09 (n=42)	0.23 (n=46)	0.22 (n=45)	0.00 (n=45)	-0.02 (n=46)
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	0.05 (n=52)	0.20 (n=52)	-0.14 (n=44)	0.41** (n=49)	0.24 (n=48)	0.22 (n=48)	0.17 (n=49)

** $p < 0.01$

* $0.01 < p < 0.05$

Tabel 5.6c De onderlinge samenhangen tussen de behoefte aan beleid ten aanzien van seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en de variabelen.

De behoefte aan beleid ten aanzien van (ja-nee)	Wel of geen ervaring met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Seksuele relaties tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	-0.18 (n=69)	-0.12 (n=69)	-0.01 (n=57)	0.09 (n=64)	-0.17 (n=60)	-0.01 (n=62)	-0.23 (n=62)
Seksuele relaties tussen verstandelijk gehandicapten onderling	-0.15 (n=73)	-0.12 (n=73)	-0.10 (n=61)	0.15 (n=68)	-0.04 (n=64)	-0.06 (n=66)	0.00 (n=66)
Seksueel misbruik tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	-0.07 (n=68)	0.05 (n=68)	-0.08 (n=57)	0.04 (n=63)	-0.04 (n=60)	-0.02 (n=62)	-0.14 (n=62)
Seksueel misbruik tussen verstandelijk gehandicapten onderling	-0.13 (n=67)	-0.16 (n=67)	-0.15 (n=58)	0.02 (n=63)	-0.09 (n=60)	-0.02 (n=62)	-0.17 (n=62)

Tabel 5.6d De onderlinge samenhangen tussen of er sprake is van het beleid ten aanzien van de nazorg en de variabelen.

Is er sprake van beleid ten aanzien van de nazorg van (ja-nee)	Wel of geen ervaring met meldingen (geen-wel)	Wel of geen ervaring met vermoedens (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Het slachtoffer	0.17 (n=72)	0.17 (n=72)	0.21 (n=62)	0.15 (n=68)	0.18 (n=65)	0.06 (n=67)	-0.02 (n=67)
Het team	0.21 (n=70)	0.20 (n=70)	0.07 (n=60)	0.21 (n=66)	-0.03 (n=63)	-0.06 (n=65)	-0.18 (n=65)
Betrokkenen van buiten de instelling van het slachtoffer	0.23* (n=72)	0.32** (n=72)	0.21 (n=62)	0.02 (n=68)	0.20 (n=65)	-0.08 (n=67)	-0.21 (n=67)
De medewerker als dader	0.04 (n=69)	0.09 (n=69)	0.15 (n=59)	0.25* (n=65)	0.26* (n=63)	0.90 (n=64)	-0.10 (n=65)
De verstandelijk gehandicapten als dader	0.01 (n=71)	0.30* (n=71)	0.32* (n=61)	0.26* (n=67)	0.23 (n=64)	0.07 (n=66)	0.06 (n=66)
Iemand van buiten de instelling als dader	0.16 (n=71)	0.15 (n=71)	0.08 (n=61)	0.28* (n=67)	0.30* (n=64)	0.04 (n=66)	-0.15 (n=66)

** $p < 0.01$

* $0.01 < p < 0.05$

Tabel 5.6e Speelt het beleid op een juiste manier in op de nazorg van het slachtoffer en de nazorg van de dader van seksueel misbruik?

Speelt het beleid op een juiste manier in op de nazorg van	Ja	Nee
Het slachtoffer (n=39)	33%	67%
De dader (n=31)	23%	77%

Tabel 5.6f De onderlinge samenhangen tussen of het beleid op een juiste manier inspeelt op de nazorg van het slachtoffer en de dader van seksueel misbruik en de variabelen.

Speelt het beleid op een juiste manier in op de nazorg van (ja-nee)	Wel of geen ervaring hebben met meldingen van seksueel misbruik (geen-wel)	Wel of geen ervaring hebben met vermoedens van seksueel misbruik (geen-wel)	Opleiding (laag-hoog)	Sekse (man-vrouw)	Leeftijd (oud-jong)	Functie (hoog-laag)	Religie (nee-ja)
Het slachtoffer	0.04 (n=39)	0.09 (n=39)	0.17 (n=34)	0.30 (n=38)	0.04 (n=37)	0.30 (n=37)	0.13 (n=38)
De dader	0.18 (n=31)	0.07 (n=31)	0.14 (n=28)	0.18 (n=30)	0.52** (n=30)	0.23 (n=30)	0.10 (n=30)

** p < 0.01

Tabel 5.6g Het gemiddelde rapportcijfer ten aanzien van de nazorg.

Nazorg van	Gemiddelde rapportcijfer
Het slachtoffer (n=63)	6
Het team (n=63)	5.1
Betrokkenen van buiten de instelling van het slachtoffer (n=62)	4.9
De medewerker als dader (n=63)	5
De verstandelijk gehandicapte als dader (n=63)	4.9
Iemand van buiten de instelling als dader (n=61)	3.2

Tabellen bij paragraaf 5.7

Tabel 5.7a De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en de variabele informatie-uitwisseling.

Variabelen die samenhangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Seksuele voorlichting (ja, regelmatig-nee)	-0.16	0.29
Overleg over seksualiteit (nooit-heel vaak)	-0.10	0.51
Deskundigheidsbevordering (ja-nee)	0.17	0.27
Opleiding met de aandacht voor seksualiteit (ja, voldoende-nee)	-0.09	0.55

p < 0.05 d.w.z. statistisch significant

Tabel 5.7b De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling en de variabele informatie-uitwisseling.

Variabelen die samenhangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Seksuele voorlichting (ja,regelmatic-nee)	-0.16	0.29
Overleg over seksualiteit (nooit-heel vaak)	-0.02	0.92
Deskundigheidsbevordering (ja-nee)	-0.08	0.62
Opleiding met de aandacht voor seksualiteit (ja,voldoende-nee)	-0.06	0.67
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.7c De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte en de variabele informatie-uitwisseling.

Variabelen die samenhangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Seksuele voorlichting (ja,regelmatic-nee)	-0.13	0.37
Overleg over seksualiteit (nooit-heel vaak)	-0.14	0.03
Deskundigheidsbevordering (ja-nee)	-0.05	0.75
Opleiding met de aandacht voor seksualiteit (ja,voldoende-nee)	-0.20	0.16
Totaal verklaarde variantie	0.12	
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.7d De relatie tussen de vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte die duiden op een seksuele relatie en de variabele informatie-uitwisseling.

Variabelen die samenhangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Seksuele voorlichting (ja,regelmatic-nee)	0.02	0.91
Overleg over seksualiteit (nooit-heel vaak)	-0.22	0.10
Deskundigheidsbevordering (ja-nee)	-0.90	0.51
Opleiding met de aandacht voor seksualiteit (ja,voldoende-nee)	0.16	0.23
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.7e De relatie tussen de vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling die duiden op een seksuele relatie en de variabele informatie-uitwisseling.

Variabelen die samenhangen met de vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling die duiden op een seksuele relatie	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Seksuele voorlichting (ja, regelmatig-nee)	-0.05	0.73
Overleg over seksualiteit (nooit-heel vaak)	-0.07	0.64
Deskundigheidsbevordering (ja-nee)	0.10	0.50
Opleiding met de aandacht voor seksualiteit (ja, voldoende-nee)	-0.15	0.29
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.7f De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte en de variabele beleid.

Variabelen die samenhangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte (onvoldoende-voldoende)	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Beleid ten aanzien van seksuele relaties	0.42	0.32
Beleid ten aanzien van seksueel misbruik	-0.51	0.27
Beleid ten aanzien van de nazorg	0.13	0.69
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.7g De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling en de variabele beleid.

Variabelen die samenhangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling (onvoldoende-voldoende)	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Beleid ten aanzien van seksuele relaties	-0.26	0.55
Beleid ten aanzien van seksueel misbruik	-0.02	0.97
Beleid ten aanzien van de nazorg	0.03	0.93
p < 0.05 d.w.z. statistisch significant		

Tabel 5.7h De relatie tussen de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte en de variabele beleid.

Variabelen die samenhangen met de mate van tolerantie ten aanzien van lichamelijk contact tussen iemand van buiten de instelling en een verstandelijk gehandicapte (onvoldoende-voldoende)	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Beleid ten aanzien van seksuele relaties	-0.64	0.11
Beleid ten aanzien van seksueel misbruik	0.32	0.48
Beleid ten aanzien van de nazorg	0.36	0.38

$p < 0.05$ d.w.z. statistisch significant

Tabel 5.7i De relatie tussen de vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte die duiden op een seksuele relatie en de variabele beleid.

Variabelen die samenhangen met de vormen van lichamelijk contact tussen een medewerker en een verstandelijk gehandicapte (onvoldoende-voldoende)	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Beleid ten aanzien van seksuele relaties	-0.09	0.82
Beleid ten aanzien van seksueel misbruik	-0.07	0.88
Beleid ten aanzien van de nazorg	-0.27	0.45

$p < 0.05$ d.w.z. statistisch significant

Tabel 5.7j De relatie tussen de vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling die duiden op een seksuele relatie en de variabele beleid.

Variabelen die samenhangen met de vormen van lichamelijk contact tussen verstandelijk gehandicapten onderling (onvoldoende-voldoende)	Regressiecoëfficiënt (beta)	Significantie-waarde (p)
Beleid ten aanzien van seksuele relaties	0.48	0.22
Beleid ten aanzien van seksueel misbruik	-0.58	0.18
Beleid ten aanzien van de nazorg	-0.08	0.80

$p < 0.05$ d.w.z. statistisch significant

Bijlage 7

Signalen met betrekking tot seksueel misbruik

Hieronder volgt een lijst waarin de signalen gerangordend zijn naar het aantal keren dat ze belangrijk gevonden zijn door de respondenten, het aantal staat tussen haakjes vermeld.

* *Lichamelijke signalen.*

- Bloeduitstorting, zwellingen of verwondingen aan of rond de genitalieën en/of borsten, billen, onderbuik of bovenbenen (64)
- Infecties en/of geslachtsziekten (60)
- Zwangerschap (39)
- Abnormale verwijding van vaginale of rectale openingen (22)
- Blaas- en urinewegproblemen (16)
- Huidaandoeningen (2)
- Hernia (0)

* *Psychosomatische signalen.*

- Slaapproblemen en/of nachtmerries (55)
- Verstijfde lichaamshouding (37)
- Concentratieproblemen (23)
- Buikpijn en/of hoofdpijn (23)
- Zindelijkheidsproblemen (20)
- Acute hysterische symptomen, gevoelloosheid (18)
- Zelfverwonding (16)
- Ademhalingsproblemen, hyperventilatie (5)
- Spraak- en taalproblemen (5)
- Frequent voorkomende kleine ongelukjes (5)
- Pijn in de bovenbenen (2)
- Eetproblemen (2)
- Verslaving, eet-, drugs-, alcoholverslaving (2)

* *Psycho-sociale signalen.*

- Angst voor lichamelijk contact (31)
- Opvallend teruggetrokken gedrag (31)
- Angst voor aanraking (23)
- Niet bij de leeftijd passende, seksuele, spelletjes met andere kinderen (19)
- Angst bij aan-, uitkleden en baden (19)
- Extreme angst voor mannen/vrouwen (14)
- Teugval in school- en andere prestaties (12)
- Extreem meegaand of agressief gedrag naar anderen (9)
- Wantrouwen (7)
- Seksueel agressief gedrag ten overstaan van anderen (7)
- Zoeken naar seksueel getint lichamelijk contact (6)
- Frequent openlijk tonen van genitalieën en/of masturberen (5)
- Hypergevoelig in machts- en gezagsrelaties (5)
- Herhaaldelijk slachtoffer zijn van, seksueel, geweld (5)
- Niet deelnemen aan sociale activiteiten (4)
- Pseudo-volwassen gedrag (3)
- Mishandelen van andere kinderen (3)
- Sterk seksueel wervend gedrag tegenover mannen (3)
- Weglopen (2)
- Weinig contact met leeftijdgenoten (0)
- Delinquent gedrag (0)
- Sterk verzorgende, ouwelijk, gedrag (0)
- Wisselende seksuele contacten (0)

* *Psychische problemen.*

- Plotselinge stemmingsveranderingen (27)
- Schuldgevoelens en/of schaamtegevoelens (27)
- Lage zelfwaardering en gering zelfvertrouwen (20)
- Angsten en/of fobieën (18)
- Zichzelf vies vinden of vies vinden ruiken (17)
- Negatief lichaamsbeeld (16)
- Depressiviteit (16)
- Te grote, niet bij de leeftijd passende kennis van seksualiteit (13)
- Voortdurend uitbeelden, tekenen, van geslachtsorganen (10)
- Regressief gedrag (10)
- Excessieve geobserveerdheid ten aanzien van seksualiteit (9)
- Seksuele problemen (9)
- Splitsing van gevoel en verstand (7)
- Hyperactief gedrag (3)
- Problemen tijdens de adolescentie (3)
- Zelfmoordneigingen of -pogingen (2)
- Herhalingsgedrag (0)
- Intellectualiseren (0)
- Extreem prestatiegedrag (0)

Bijlage 8

**Redenen voor het wel of niet op een juiste manier inspelen van het beleid
en suggesties ter verbetering van het beleid**

Redenen die genoemd worden voor het wel op een juiste manier inspelen van het beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden:

- Het beleid is helder en duidelijk,
- Het beleid staat op papier,
- Er is regelmatig voorlichting over het beleid,
- Er is een vertrouwenspersoon aanwezig,
- Er is een klachtencommissie aanwezig,
- Er worden direct stappen ondernomen,
- Ontslag volgt,
- Zulke relaties zijn niet toelaatbaar,
- Het in de praktijk werkt,
- Verstandelijk gehandicapten hebben regelmatig cursussen over seksualiteit,
- Er wordt met de verstandelijk gehandicapten zelf gesproken,
- Je weet bij wie je moet zijn,
- Iedereen heeft een meldingsplicht met betrekking tot seksueel misbruik,
- Het beleid is bespreekbaar.

Redenen die genoemd worden voor het niet op een juiste manier inspelen van het beleid ten aanzien van seksuele relaties, seksueel misbruik en de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden:

- Het beleid is niet bekend,
- Het beleid wordt niet genoeg aan de orde gesteld,
- Er is niet tot in detail beschreven wat wel en niet toelaatbaar is,
- De verstandelijk gehandicapten zijn niet goed op de hoogte van dit beleid en weten dus ook niet goed wat wel en niet toelaatbaar is,
- De uitvoering van het beleid biedt te veel verschillende inzichten qua handelen,
- De informatie moet te veel via via gaan waardoor het probleem niet direct wordt aangepakt,
- Er is te weinig aandacht voor het beleid,
- Er is te weinig voorlichting over het beleid,
- Het beleid staat niet op papier,
- Er wordt te weinig gedaan aan strafmaatregelen,
- Er is nog vaak een doofpot effect aanwezig.

Suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van seksuele relaties:

- Het beleid moet bekender gemaakt worden,
- Er moet betere voorlichting komen voor iedere medewerker en de verstandelijk gehandicapten met betrekking tot seksualiteit en seksuele relaties,
- Het beleid moet tot in detail beschreven worden en het moet duidelijk zijn wat wel en niet toelaatbaar is,
- Er moet meer openheid komen,
- De melder moet beschermd worden,
- Er moet niet direct naar buiten getreden worden met informatie wanneer er een seksuele relatie bestaat,
- Het beleid moet per locatie verspreid worden,
- Er moet beleid opgesteld worden ten aanzien van de behoeftes van de verstandelijk gehandicapten,
- Er moet een werkgroep opgesteld worden met medewerkers en verstandelijk gehandicapten om duidelijk te krijgen wat onder seksualiteit verstaan wordt.

Suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van seksueel misbruik:

- Het beleid moet beter bekend worden,
- Er moeten betere schriftelijke richtlijnen komen,
- De medewerkers en de verstandelijk gehandicapten moeten meer bij het beleid betrokken worden,
- Er moet meer aandacht komen voor het beleid in de zin van voorlichting en discussie,
- Er moet meer openheid komen,
- Er moet meer bekendheid komen met betrekking tot het eventuele ontslag en de aangifte,
- De verdachte situaties moeten beter worden uitgezocht,
- Er moet meer deskundige begeleiding komen om seksueel misbruik te voorkomen,
- Er moet duidelijk omschreven worden wat wel en niet toelaatbaar is,
- Er moet vanuit de individuele behoeftes van de verstandelijk gehandicapten afspraken gemaakt worden,
- Het personeel moet leren omgaan met seksualiteit van verstandelijk gehandicapten,
- Het beleid moet over de hele stichting verspreid worden.

Suggesties ter verbetering van het beleid ten aanzien van de nazorg wanneer er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden:

- Het beleid moet beter bekend gemaakt worden,
- Het beleid moet duidelijker op papier gezet worden,
- Er moet voorlichting en discussies komen,
- Er moet deskundigheidsbevordering komen om beter te kunnen handelen,
- Er moet meer openheid komen,
- Er moet standaard professionele nazorg zijn voor iedereen,
- Het beleid moet over elke locatie verspreid worden,
- Er moet voldoende tijd en personeel geïnvesteerd worden, ookal kost dat geld.